

Sinodalna Crkva u poslanju – Sažeto izvješće s prvog zasjedanja XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode (4. – 9. listopada 2023.)

XVI. REDOVNA OPĆA SKUPŠTINA BISKUPSKE SINODE

Prvo zasjedanje

(4. – 29. listopada 2023.)

Sažeto izvješće

SINODALNA CRKVA U POSLANJU

28. listopada 2023.

(12 sati, podne)

UVOD

Drage sestre, draga braćo,

»Tà u jednom Duhu svi smo u jedno tijelo kršteni« (1 Kor 12,13). To je iskustvo, puno radosti i zahvalnosti, koje smo imali na ovom prvom zasjedanju sinodske skupštine održanom od 4. do 29. listopada 2023. godine o temi *Za sinodalnu Crkvu. Zajedništvo, sudjelovanje, poslanje*. Unatoč raznolikosti podrijetla, jezika i kultura, zajedničkom milošću krštenja mogli smo ovih dana živjeti zajedno, jednim srcem i duhom. Poput zbora nastojali smo pjevati u raznolikosti glasova i u jedinstvu duša. Duh Sveti nam je omogućio da iskusimo sklad koji jedino On može stvoriti: to je dar i svjedočanstvo u rastrganom i podijeljenom svijetu.

Naša skupština odvijala se u vrijeme dok svijetom bjesne stari i novi ratovi, s besmislenom dramom nebrojenih žrtava. Vapaj siromašnih, onih koji su prisiljeni migrirati, onih koji trpe nasilje ili trpe razorne posljedice klimatskih promjena, odjeknuo je među nama, ne samo putem medija već i glasovima mnogih prisutnih koji su osobno uključeni u ove tragične događaje putem svojih obitelji ili svojih naroda. Svi smo, u svim trenutcima, preuzimali taj vapaj u svoja srca i molitve, pitajući se kako naše Crkve mogu promicati putove pomirenja, nade, pravde i mira.

Naš se susret održao u Rimu, oko Petrova nasljednika koji nas je učvrstio u vjeri i potaknuo da budemo odvažni u svojem poslanju. Bila je milost ove dane hoda započeti ekumenskim bdijenjem, na kojem su poglavari i predstavnici drugih Crkava i kršćanskih zajednica molili zajedno s Papom na Petrovu grobu. Jedinstvo tiho fermentira unutar svete Božje Crkve. Vidimo to svojim očima i svjedočimo tome puni radosti. »Kako je dobro i kako je milo kao braća zajedno

živjeti« (Ps 133,1).

Voljom Svetoga Oca, na skupštini su se zajedno s biskupima i oko njih okupili i drugi članovi Božjega naroda. Biskupi, ujedinjeni među sobom i s Rimskim biskupom, očitovali su Crkvu kao zajedništvo Crkava. Laikinje i laici, redovnici i redovnice, đakoni i svećenici bili su s biskupima svjedoci procesa koji želi zahvatiti cijelu Crkvu i sve u Crkvi. Podsjetili su kako skupština nije izoliran događaj, nego sastavni dio i neophodan korak sinodskog procesa. U mnogostrukosti intervenata i pluralnosti stajališta odjeknulo je iskustvo Crkve koja uči stil sinodalnosti i traži najprikladnije oblike za njezino ostvarenje.

Prošle su više od dvije godine otkako smo započeli hod koji nas je doveo do ovog zasjedanja, ove sesije. Nakon otvaranja sinodskog procesa 9. listopada 2021. godine, sve su se Crkve, iako različitim tempom, uključile u proces slušanja koji je imao biskupijske, nacionalne i kontinentalne etape, čiji su rezultati ugrađeni u odgovarajuće dokumente. Ovo je zasjedanje otvorilo etapu u kojoj cijela Crkva prima plodove ovog savjetovanja kako bi u molitvi i dijalogu razaznala putove koje Duh traži od nas da njima idemo. Ova etapa trajat će do listopada 2024. godine, kada će drugo zasjedanje skupštine dovršiti svoj rad i ponuditi ga Svetom Ocu.

Cijeli hod, ukorijenjen u predaji Crkve, odvija se u svjetlu koncilskog nauka. Drugi vatikanski koncil bio je zapravo kao sjeme posijano u njivu svijeta i Crkve. Svakodnevan život vjernika, iskustvo Crkava u svakom narodu i kulturi, višestruka svjedočanstva svetosti, promišljanja teologa – bili su tlo na kojem je on klijao i rastao. Sinoda 2021. – 2024. nastavlja crpiti energiju toga sjemena i razvijati njegov potencijal. Sinodski hod zapravo provodi ono što je Koncil naučavao o Crkvi kao otajstvu i Božjem narodu pozvanom na svetost. On uvećava doprinos svih krštenika, u raznolikosti njihovih poziva, prema boljem razumijevanju i prakticiranju evanđelja. U tom smislu predstavlja pravi čin daljnje recepcije Koncila, koji produljuje njegovo nadahnuće i ponovno pokreće njegovu proročku snagu za današnji svijet.

Nakon mjesec dana rada, Gospodin nas sada poziva da se vratimo u svoje Crkve kako bismo svima vama prenijeli plodove svoga rada i zajedno nastavili put. Ovdje u Rimu bilo nas je tek nekoliko, ali smisao sinodskog hoda koji je Sveti Otac najavio jest uključivanje svih krštenika. Žarko želimo da se to dogodi i želimo naporno raditi da to omogućimo. U ovom Sažetom izvješću sabrali smo glavne elemente koji su se pojavili u dijalogu, molitvi i raspravi koji su obilježili te dane. Naše osobne priče obogatit će ovu sintezu tonom proživljenog iskustva koje nijedna stranica ne može prenijeti. Tako ćemo vam moći posvjedočiti koliko su bili bogati trenutci šutnje i slušanja, uzajamnog dijeljenja i molitve. Također ćemo s vama podijeliti da nije lako slušati različite ideje, a da se odmah ne prepustite iskušenju da odgovorite; ili ponuditi svoj doprinos kao dar za druge, a ne kao potpunu sigurnost. No milost nas je Gospodinova dovela tome, unatoč našim ograničenjima, i to je za nas bilo pravo iskustvo sinodalnosti. Prakticirajući je, bolje smo je razumjeli i shvatili njezinu vrijednost.

Razumjeli smo, naime, da je zajednički hod krštenika, u različitosti karizmi,

poziva i službi, važan ne samo za naše zajednice, već i za svijet. Evanđeosko bratstvo zapravo je poput svjetiljke koja se ne smije staviti pod posudu, nego na svijećnjak da rasvjetljuje cijelu kuću (usp. Mt 5,15). Svijet danas treba ovo svjedočanstvo više nego ikada. Kao Isusovi učenici ne možemo izbjeći odgovornost pokazivanja i prenošenja Božje ljubavi i nježnosti ranjenom čovječanstvu.

Rad ovog zasjedanja odvijao se na tragu koji je ponudio *Instrumentum laboris*, koji nas je pozvao na razmišljanje o karakterističnim znakovima sinodalne Crkve i o dinamikama zajedništva, poslanja i sudjelovanja onih koji u njoj žive. Usporedbom predloženih pitanja, potvrđena je kvaliteta cjelokupnoga procesa. Mogli smo proniknuti u suštinu pitanja, identificirati teme kojima je potrebna dubinska analiza i iznijeti početnu jezgru prijedlogâ. U svjetlu postignuta napretka, Sažeto izvješće ne preuzima niti ponavlja sve sadržaje iz dokumenta *Instrumentum laboris*, već daje nov poticaj pitanjima i temama koji se smatraju prioritetnima. Ovo nije konačan dokument, nego sredstvo u službi trajnog razlučivanja.

Tekst je strukturiran u tri dijela. Prvi dio ocrtava *Lice sinodalne Crkve*, iznoseći teološka načela koja osvjetljavaju i temelje sinodalnosti. Ovdje se pojavljuje stil sinodalnosti kao način postupanja i djelovanja u vjeri koja proizlazi iz kontemplacije Trojstva te osnažuje jedinstvo i raznolikost kao crkveno bogatstvo. Drugi dio naslovljen *Svi učenici, svi misionari* bavi se svima koji sudjeluju u životu i poslanju Crkve i njihovim relacijama. U ovom se dijelu sinodalnost predstavlja uglavnom kao zajednički hod Božjeg naroda i kao plodan dijalog karizmi i ministerija u službi dolaska Kraljevstva. Treći dio nosi naslov *Tkati poveznice, izgrađivati zajednicu*. Ovdje se sinodalnost pojavljuje uglavnom kao skup procesa i mreža raznih tijela koji omogućuju uzajamnu razmjenu Crkava i dijalog sa svijetom.

U svakom se od tri dijela pojedinačna poglavlja objedinjuju *sukladnosti*, *pitanja koja treba razmotriti* i *prijedloge* koji su proizašli iz dijaloga. *Sukladnosti* identificiraju utvrđene točke koje orijentiraju refleksiju: one su poput karte koja nam omogućuje da se orijentiramo u hodu i ne izgubimo put. *Pitanja koja treba razmotriti* sažimaju teme za koje je potrebno nastaviti teološko, pastoralno i kanonsko proučavanje: one su poput raskrižja na kojima valja zastati kako bismo bolje razumjeli smjer kojim trebamo ići. *Prijedlozi* pak ukazuju na moguće putove kojima valja ići: jedni se predlažu, drugi preporučuju, treći se zahtijevaju s više snage i odlučnosti.

U idućim mjesecima biskupske konferencije i hijerarhijske strukture Istočnih katoličkih Crkava, djelujući kao poveznica između mjesnih Crkava i Glavnog tajništva Sinode, imat će važnu ulogu u razvoju naših refleksija. Polazeći od postignutih konvergencija, pozvani su usredotočiti se na najrelevantnija i najžurnija pitanja i prijedloge, potičući njihovo teološko i pastoralno produbljanje te ukazujući na mogućnosti njihove kanonske primjene.

Nosimo u svojim srcima želju, potkrijepljenu nadom, da će klima uzajamnoga slušanja i iskrenoga dijaloga, koju smo iskusili u danima zajedničkog rada u Rimu, zračiti u našim zajednicama i diljem svijeta, u službi rasta dobrog sjemena Božjega kraljevstva.

1. Sinodalnost: Iskustvo i razumijevanje

Sukladnosti

a) Prihvatili smo poziv da s novom sviješću prepoznamo sinodalnu dimenziju Crkve. Sinodalne prakse potvrđene su u Novom zavjetu i u ranoj Crkvi. Kasnije su poprimile posebne povijesne oblike u različitim Crkvama i kršćanskim tradicijama. Drugi vatikanski koncil ih je *posadašnjio*, a papa Franjo je još jednom potaknuo Crkvu da ih obnovi. Sinoda 2021. – 2024. također se uklapa u ovaj proces. Kroz nju je sveti Božji narod otkrio da sinodski način molitve, slušanja i govora, ukorijenjen u Božjoj riječi i protkan trenutcima susreta u radosti, a katkad i u zamoru, dovodi do dublje svijesti da smo svi braća i sestre u Kristu. Neprocjenjiv plod jest povećana svijest o našem identitetu kao vjernog Božjeg naroda, unutar kojeg je svatko nositelj dostojanstva koje proizlazi iz krštenja i pozvan je na suodgovornost za zajedničko poslanje evangelizacije.

b) Taj je proces obnovio naše iskustvo i našu želju za Crkvom kao Božjim domom i obitelji, Crkvom koja je bliža životima svojega naroda, manje birokratska i više relacijska. Pojmovi *sinodalnosti sinodalna* povezani su s ovim iskustvom i željom, nudeći razumijevanje koje sada zahtijeva daljnje pojašnjenje. Crkva je to kakvu su mladi izrekli da je žele još 2018. godine, prigodom Sinode posvećene njima.

c) Način na koji se skupština odvijala, počevši od rasporeda osoba koje su sjedile u malim skupinama za okruglim stolovima u dvorani Pavla VI., usporediv s biblijskom slikom svadbene gozbe (Otk 19,9), simbol je sinodalne Crkve i slika euharistije, koja je izvor i vrhunac sinodalnosti, u čijem je središtu Božja riječ. U Crkvi koja živi sinodalno, različite kulture, jezici, obredi, načini razmišljanja i stvarnosti mogu zajedno i plodonosno sudjelovati u iskrenom traženju pod vodstvom Duha.

d) Među nama je bilo sestara i braće iz narodâ koji su žrtve rata, mučeništva, progona i gladi. Nevolja njihovih narodâ, kojima je često bilo onemogućeno sudjelovati u sinodskom procesu, ušla je u naše razmjene i naše molitve, produbljujući naš osjećaj zajedništva s njima i našu odlučnost da budemo mirotvorci.

e) Skupština je često govorila o nadi, ozdravljenju, pomirenju i obnovi povjerenja, među mnogim darovima koje je Duh izlio na Crkvu tijekom ovog sinodalnog procesa. Otvorenost za slušanje i praćenje svih, uključujući i one koji su u Crkvi pretrpjeli zlostavljanja i rane, učinila je vidljivima mnoge koji su se dugo osjećali nevidljivima. Pred nama je još dug put prema pomirenju i pravdi, koji zahtijeva rješavanje strukturalnih uvjeta koji su potaknuli takva zlostavljanja te zahtijeva konkretne geste pokajanja.

f) Znamo da je *sinodalnost* nepoznat izraz mnogim članovima Božjeg naroda, što kod nekih izaziva zbunjenost i zabrinutost. Među bojaznima je da će se promijeniti nauk Crkve, udaljujući nas od apostolske vjere naših otaca, i iznevjeriti očekivanja onih koji i danas gladauju i žedaju za Bogom. Međutim, uvjereni smo da je sinodalnost izraz dinamične i žive tradicije.

g) Ne podcjenjujući vrijednost predstavničke demokracije, papa Franjo odgovara na zabrinutost nekih da bi Sinoda mogla postati tijelo većinskog odlučivanja lišeno crkvenoga i duhovnoga karaktera, dovodeći u opasnost hijerarhijsku narav Crkve. Jedni se boje da će biti prisiljeni promijeniti se, drugi se boje da se ništa neće promijeniti i da će biti premalo hrabrosti krenuti u ritam žive tradicije. Neke nedoumice i protivljenja kriju i strah od gubitka moći i privilegija koje iz nje proizlaze. U svakom slučaju, u svim kulturnim kontekstima, pojmovi *sinodalni* i *sinodalnost* ukazuju na način postojanja Crkve koja artikulira zajedništvo, poslanje i sudjelovanje. Primjer za to je Crkvena konferencija Amazonije (CEAMA), plod misionarskog sinodalnog procesa u toj regiji.

h) Sinodalnost se može shvatiti kao hod kršćana s Kristom i prema Kraljevstvu, zajedno sa svim čovječanstvom. Usmjeren je na poslanje, uključuje okupljanje u skupštine na različitim razinama crkvenoga života. To uključuje uzajamno slušanje, dijalog, razlučivanje zajednice i stvaranje konsenzusa kao izraza koji Krista čini prisutnim u Duhu Svetom, donoseći odluke u skladu s odgovornostima.

i) Kroz iskustvo i susrete, zajedno smo rasli u toj svijesti. Ukratko, od prvih dana skupština se našla prožeta dvama uvjerenjima: prvo je da je iskustvo koje smo dijelili ovih godina autentično kršćansko i da ga treba prihvatiti u svom njegovom bogatstvu i dubini; drugo je da pojmovi *sinodalni* i *sinodalnost* zahtijevaju pažljivije razjašnjenje njihovih razina značenja u različitim kulturama. Pojavila se značajna suglasnost da, uz potrebna pojašnjenja, sinodalnost predstavlja budućnost Crkve.

Pitanja koja treba razmotriti

j) Polazeći od već poduzetih promišljanja, potrebno je razjasniti značenje sinodalnosti na različitim razinama, od pastoralne do teološke i kanonske uporabe, izbjegavajući rizik da zvuči previše neodređeno i uopćeno, ili da se čini kao prolazna moda. Isto tako, smatra se neophodnim razjasniti odnos između sinodalnosti i zajedništva, kao i između sinodalnosti i kolegijaliteta.

k) Pojavila se želja za poboljšanjem razumijevanja i uvažavanja razlika u praksi i shvaćanju sinodalnosti između tradicija kršćanskog Istoka i latinske tradicije, uključujući i ovaj tekući sinodski proces, potičući njihove međusobne susrete.

l) Osobito se moraju istaknuti mnogi izrazi sinodalnog života u kulturnim kontekstima u kojima su osobe navikle hoditi zajedno kao zajednica. U tom smislu može se ustvrditi da je sinodalna praksa dio proročkog odgovora Crkve na individualizam koji se nadvija nad samim sobom, koji uzrokuje da se ljudi okreću sebi, na populizam koji dijeli i na globalizaciju koja

homogenizira i izravnavava. Ona ne rješava te probleme, ali pruža alternativan način postojanja i djelovanja pun nade, koji integrira raznolikost perspektiva i koji treba dalje istraživati i rasvijetljavati.

Prijedlozi

m) Bogatstvo i dubina proživljenog iskustva pokazuju kako je prvotno potrebno povećati broj osoba uključenih u sinodske putove, prevladavajući prepreke sudjelovanju koje su se do sada pojavljivale, kao i osjećaje nepovjerenjâ i strahova kod pojedinih osoba.

n) Potrebno je razvijati načine za što aktivniju uključenost đakona, svećenika i biskupa u sinodski proces tijekom sljedeće godine. Sinodalna Crkva ne može bez njihovih glasova, iskustava i doprinosa. Moramo bolje razumjeti razloge otpora prema sinodalnosti kod nekih od njih.

o) Pokazalo se, i to veoma snažno, kako sinodalna kultura mora postati više međugeneracijska, dajući prostor mladima da govore slobodno za sebe, u svojim obiteljima, sa svojim vršnjacima i pastirima, također putem digitalnih kanala.

p) Skupština predlaže promicanje teološkog produbljanja dubljeg terminološkog i konceptualnog razumijevanja pojma i prakse sinodalnosti prije drugog zasjedanja skupštine, oslanjajući se na bogatu baštinu teoloških istraživanja nakon Drugoga vatikanskog koncila, a posebice dokumente Međunarodnog teološkog povjerenstva o Sinodalnosti u životu i poslanju Crkve (2018.) te *Sensus fidei* u životu Crkve (2014.).

q) Kanonske implikacije sinodalnosti zahtijevaju slično pojašnjenje. I za njih predlažemo uspostavu posebnog interkontinentalnog povjerenstva teologa i kanonskih pravnika, prije drugog zasjedanje skupštine.

r) Čini se da je došlo vrijeme za reviziju *Zakonika kanonskog prava* i *Zakonika kanonâ Istočnih Crkava*. Stoga valja započeti s potrebnim pripremnim proučavanjem.

2. Okupljeni i od Trojstva poslani

Sukladnosti

a) Kako podsjeća Drugi vatikanski koncil, Crkva je »puk okupljen polazeći od jedinstva Oca i Sina i Duha Svetoga« (LG 4). Otac nas poslanjem Sina i darom Duha uključuje u dinamizam zajedništva i poslanja koji čini da prijedemo iz *ja* u *mii* stavlja nas u službu svijeta. Sinodalnost trojstvenu dinamiku kojom Bog dolazi ususret čovječanstvu prevodi u duhovne stavove i crkvene procese. Da bi se to dogodilo, potrebno je da se svi krštenici posvete uzajamnom izvršavanju svog poziva, karizme i službe. Samo tako će Crkva moći istinski postati *dijalogunutar* sebe i sa svijetom (usp. *Ecclesiam suam* 67), hodeći rame uz rame sa svakim čovjekom u Isusovu stilu.

b) Sinodalni put Crkve od svojih je početaka bio usmjeren prema Kraljevstvu koje će se u potpunosti ispuniti kada Bog bude sve u svemu. Svjedočanstvo crkvenog bratstva i misionarsko predanje služenju najmanjima nikada neće biti izjednačeno s Otajstvom, čiji su također znak i oruđe. Crkva ne razmišlja o vlastitoj sinodskoj konfiguraciji da bi sebe stavila u središte navještaja, nego da bi, unatoč konstitutivnoj nepotpunosti, na najbolji način ispunila svoju službu u dolasku Kraljevstva.

c) Obnova kršćanske zajednice moguća je samo priznavanjem prvenstva milosti. Ako nedostaje duhovne dubine, sinodalnost ostaje površna obnova. Međutim, ono na što smo pozvani nije samo prenijeti u procese zajednice duhovno iskustvo stečeno negdje drugdje, već dublje iskusiti kako su bratski i sestrinski odnosi mjesto i oblik autentičnog susreta s Bogom. U tom smislu, oslanjajući se na bogatu duhovnu baštinu tradicije, sinodalna perspektiva pridonosi obnavljanju njezinih oblika: molitve otvorene sudjelovanju, razlučivanja koje se živi zajedno, i misionarske energije koja proizlazi iz dijeljenja i koja zrači kao služenje.

d) Razgovor u Duhu jest sredstvo koje je, usprkos svojim ograničenjima, plodno jer omogućuje autentično slušanje i razlučivanje onoga što Duh govori Crkvama. Njegovo prakticiranje izazivalo je radost, čuđenje i zahvalnost te je doživljeno kao put obnove koji preobražava pojedince, skupine i Crkvu. Riječ *razgovor* izražava nešto više od jednostavnog dijaloga: isprepleće misao i osjećaj, stvarajući zajednički vitalan prostor. Zbog toga možemo reći da je u razgovoru posrijedi obraćenje. To je antropološka stvarnost koja se nalazi u različitim narodima i kulturama, koji se okupljaju u solidarnosti kako bi se nosili i odlučivali o pitanjima od vitalnog značaja za zajednicu. Milost dovršava ovo ljudsko iskustvo: govoriti u *Duhu* znači živjeti iskustvo dijeljenja u svjetlu vjere i traženju Božje volje, u autentičnom evanđeoskom ozračju unutar kojeg Duh Sveti može učiniti da se njegov glas nepogrešivo čuje.

e) Budući da je sinodalnost usmjerena na poslanje, potrebno je da kršćanske zajednice dijele bratstvo i sestrinstvo s muškarcima i ženama drugih religija, uvjerenja i kultura, izbjegavajući s jedne strane rizik autoreferencijalnosti i samoodržanja, a s druge strane rizik gubitka identiteta. Logiku dijaloga, uzajamnog učenja i zajedničkog hoda mora obilježavati evanđeoski navještaj i služenje onima koji doživljavaju siromaštvo, briga za zajednički dom i teološka istraživanja.

Pitanja koja treba razmotriti

f) Za istinsko slušanje Očeve volje, čini se potrebnim dublje proniknuti u kriterije crkvenog razlučivanja iz teološke perspektive, tako da upućivanje na slobodu i novost Duha bude primjereno usklađeno s događajem Isusa Krista koji se dogodio »jednom zauvijek« (Heb 10,10). To prije svega podrazumijeva preciziranje odnosa između slušanja Božje riječi potvrđene u Svetom pismu, prihvaćanja predaje i nauka Crkve te proročkoga čitanja znakova vremena.

g) U tu svrhu bitno je promicati antropološke i duhovne vizije sposobne integrirati, a ne suprotstavljati intelektualne i emocionalne dimenzije iskustva vjere, prevladavajući svaki redukcionizam i svaki dualizam između razuma i osjećaja.

h) Važno je razjasniti kako konverzacija u Duhu može integrirati doprinose teološke misli te humanističkih i društvenih znanosti, zajedno s drugim modelima crkvenog razlučivanja koji se provode u slijedu *vidjeti*, *prosuditi*, *djelovati* ili koracima *prepoznati*, *protumačiti*, *odabrati*.

i) Valja razvijati doprinos koji *Lectio divina* i razne duhovne tradicije, drevne i novije, mogu ponuditi praksi razlučivanja. Prikladno je zapravo valorizirati pluralnost oblika i stilova, metoda i kriterija koje je Duh Sveti predlagao tijekom stoljeća i koji su dio duhovne baštine Crkve.

Prijedlozi

j) Predlaže se da Crkve eksperimentiraju i prilagode razgovor u Duhu i druge oblike razlučivanja, valorizirajući bogatstvo različitih duhovnih tradicija ovisno o kulturama i kontekstima. Odgovarajući oblici pratnje mogu olakšati ovu praksu, pomažući shvatiti njezinu logiku i prevladati možebitan otpor.

k) Potiče se svaka mjesna Crkva da se opremi prikladnim i pripremljenim ljudima koji će olakšati i pratiti procese crkvenog razlučivanja.

l) Da bi se osvijetlio crkveni život, važno je da se praksa razlučivanja provodi i u pastoralnom području, na način primjeren kontekstu. To će nam omogućiti lakše prepoznavanje karizmi prisutnih u zajednici, mudro povjeravanje zadataka i službi. Nadilazeći puko planiranje aktivnosti, moći ćemo planirati pastoralne putove u svjetlu Duha.

3. Ulazak u zajednicu vjere: Kršćanska inicijacija

Sukladnosti

a) Kršćanska inicijacija jest itinerar kojim nas Gospodin, kroz službu Crkve, uvodi u pashalnu vjeru i uvodi u trojstveno i crkveno zajedništvo. Ovaj itinerar ima značajnu raznolikost oblika ovisno o dobi u kojoj se odvija i različitim naglascima istočne i zapadne tradicije. No slušanje Riječi i obraćenje života, liturgijsko slavlje te uključivanje u zajednicu i u njezino poslanje, uvijek su isprepleteni. Upravo je stoga katekumenski put, s postupnošću svojih etapa i koraka, paradigma cjelokupnoga zajedničkoga crkvenoga hoda.

b) Inicijacija nas dovodi u dodir s velikom raznolikošću zvanja i crkvenih službi. U njima je izraženo majčinsko lice Crkve koja svoju djecu uči koračati, koračajući s njima. Ona ih sluša te se, odgovarajući na njihove

nedoumice i pitanja, obogaćuje novinom koju svaki čovjek nosi u sebi, njegovom poviješću, jezikom i kulturom. U praksi ovoga pastoralnoga djelovanja, kršćanska zajednica doživljava, često i nesvjesna toga, prvi oblik sinodalnosti.

c) Prije bilo kakvog razlikovanja karizmi i službi, »u jednom Duhu svi smo u jedno tijelo kršteni« (1 Kor 12,13). Zbog toga među svim krštenicima postoji istinska jednakost dostojanstva i zajednička odgovornost za poslanje, prema pozivu svake osobe. Kroz pomazanje Duha, koji »uči o svemu« (1 Iv 2,27), svi vjernici posjeduju instinkt za istinu evanđelja, koji se naziva *sensus fidei*. On se sastoji u stanovitoj podudarnosti s božanskim stvarnostima i u sposobnosti intuitivnog shvaćanja onoga što je u skladu s istinom vjere. Sinodalni procesi valoriziraju taj dar i omogućuju nam da provjerimo postojanje tog konsenzusa vjernika (*consensus fidelium*). Ovaj proces pruža siguran kriterij za utvrđivanje pripada li određen nauk ili praksa apostolskoj vjeri.

d) Potvrda na neki način čini milost Pedesetnice trajnom u Crkvi. Ona obogaćuje vjernike obiljem darova Duha i poziva ih da u službi poslanja razviju svoj specifični poziv, ukorijenjen u zajedničkom krsnom dostojanstvu. Njzinu važnost treba više istaknuti i staviti u odnos s raznolikošću karizmi i službi koje oblikuju sinodalno lice Crkve.

e) Euharistijsko slavlje, osobito nedjeljom, prvi je i temeljni način na koji se sveti Božji narod okuplja i susreće. Gdje nije moguće, iako ga želi, zajednica se okuplja oko Službe riječi. U euharistiji slavimo otajstvo milosti čiji mi nismo tvorci. Pozivajući nas na sudjelovanje u njegovom Tijelu i njegovoj Krvi, Gospodin nas čini jednim tijelom među nama i s Njim. Polazeći od Pavlove uporabe izraza *koinonia* (usp. 1 Kor 10,16-17), kršćanska tradicija sačuvala je riječ *comunione* (*zajedništvo*, hrv. *pričest*) kako bi ujedno označila puno sudjelovanje u euharistiji i narav odnosa među vjernicima i među Crkvama. Dok nas otvara kontemplaciji božanskog života, nedokučivim dubinama trojstvenog otajstva, ovaj nas pojam upućuje na svakodnevan život naših odnosa: u najjednostavnijim gestama kojima se otvaramo jedni drugima istinski se očituje dah Duha. Zbog toga zajedništvo koje se slavi u euharistiji i koje iz nje proizlazi oblikuje i usmjerava putove sinodalnosti.

f) Iz euharistije učimo artikulirati jedinstvo i različitost: jedinstvo Crkve i mnoštvo kršćanskih zajednica; jedinstvo sakramentalnog otajstva i raznolikost liturgijskih tradicija; jedinstvo slavlja i različitost poziva, karizmi i službi. Ništa više od euharistije ne pokazuje da sklad koji stvara Duh nije uniformnost i da je svaki crkveni dar namijenjen zajedničkoj izgradnji.

Pitanja koja treba razmotriti

g) Sakrament krštenja ne može se shvatiti izolirano, izvan logike kršćanske inicijacije, niti individualistički. Stoga je potrebno dodatno produbiti doprinos razumijevanju sinodalnosti koji može proizaći iz jedinstvenije vizije kršćanske inicijacije.

h) Sazrijevanje *sensus fidei* zahtijeva ne samo primanje krštenja, već i razvijanje milosti sakramenta u životu autentičnog učenja. To omogućuje razlučivanje djelovanja Duha od onoga što je izraz dominantne misli ili kulturnog uvjetovanja, ili od stvari koje nisu u skladu s evanđeljem. Ovo je tema koju treba dublje istražiti uz odgovarajuće teološko promišljanje.

i) Razmišljanje o sinodalnosti može ponuditi ideje za obnovu razumijevanja sakramenta potvrde, s kojim milost Duha artikulira raznolikost darova i karizmi u skladu Pedesetnice. U svjetlu različitih crkvenih iskustava treba proučavati način kako pripremu i slavlje ovog sakramenta učiniti plodonosnijima, kako bi se u svim vjernicima ponovno probudio poziv na izgradnju zajednice, na poslanje u svijetu i svjedočenje vjere.

j) Iz pastoralne teološke perspektive važno je nastaviti s istraživanjem načina na koji katekumenska logika može osvijetliti druge pastoralne putove, poput pripreme za brak, ili pratnje u odabiru profesionalnog i društvenog angažmana, ili formiranja za službu zaređenih, u koji mora biti uključena cijela crkvena zajednica.

Prijedlozi

k) Ako euharistija oblikuje sinodalnost, onda je prvi korak koji treba poduzeti slavljenje mise na način koji odgovara daru te autentičnim bratstvom. Autentično slavljenja liturgija prva je i temeljna škola učenja, s autentičnim osjećajem bratstva. Prije bilo koje naše inicijative za formacijom, moramo se prepustiti njezinoj snažnoj ljepoti i plemenitoj jednostavnosti njezinih gesta.

l) Drugi korak odnosi se na potrebu, o kojoj mnogi govore, da se liturgijski jezik učini pristupačnijim vjernicima i više utjelovljenim u raznolikosti kultura. Ne dovodeći u pitanje kontinuitet tradicije i potrebu za boljom liturgijskom formacijom, potrebno je dublje promišljanje. Biskupskim konferencijama treba povjeriti veću odgovornost, u skladu s motuproprijem *Magnum principium*.

m) Treći korak sastoji se u pastoralnom zalaganju za valorizaciju svih oblika zajedničke molitve, ne ograničavajući se samo na misno slavlje. Ostali izrazi liturgijske molitve, kao i prakse pučke pobožnosti, koje odražavaju genijalnost lokalnih kultura, elementi su od velike važnosti za poticanje uključivanja svih vjernika, za njihovo postupno uvođenje u kršćansko otajstvo i približavanje susretu s Gospodinom onih koji Crkvu manje poznaju. Među oblicima pučke pobožnosti posebno se ističe marijanska pobožnost koja može poduprijeti i hraniti vjeru mnogih.

4. Siromašni, protagonisti hoda Crkve

Sukladnosti

a) Siromasi od Crkve traže ljubav. Pod ljubavlju se podrazumijeva poštovanje, prihvaćanje i priznanje, bez kojih je pružanje hrane, novca ili

socijalnih usluga oblik pomoći koji je svakako važan, ali koji ne preuzima u potpunosti brigu o dostojanstvu osobe. Poštovanje i priznanje snažna su sredstva za aktiviranje osobnih sposobnosti, tako da je svatko subjekt vlastitog puta rasta, a ne objekt brige drugih.

b) Preferencijalna opcija za siromašne implicitna je u kristološkoj vjeri: Isus, siromašan i ponizan, sprijateljio se sa siromasima, hodao sa siromasima, dijelio stol sa siromasima i osudio uzroke siromaštva. Za Crkvu je opcija za siromašne i odbačene teološka kategorija i prije kulturološke, sociološke, političke ili filozofske. Prema riječima svetog Ivana Pavla II., Bog prvo njima daruje svoje milosrđe. Ova božanska preferencija ima posljedice u životima svih kršćana, pozvanih njegovati »isto mišljenje kao i u Kristu Isusu« (Fil 2,5).

c) Ne postoji samo jedna vrsta siromaštva. Među brojnim licima siromašnih nalaze se i ona svih onih koji nemaju ono što je potrebno za dostojanstven život. Tu su zatim lica migranata i izbjeglica; autohtoni, domorodački narodi i narodi afropotomaka; oni koji trpe nasilje i zlostavljanje, osobito žene; osobe s ovisnostima; manjine kojima se sustavno uskraćuje pravo glasa; napuštene starije osobe; žrtve rasizma, izrabljivanja i trgovine ljudima, osobito maloljetnici; izrabljivani radnici; ekonomski isključene osobe i ostali koji žive na periferijama. Najosjetljiviji među ranjivima, za koje je potrebno stalno zagovaranje, jesu bebe u utrobi majke te njihove majke. Skupština je svjesna vapaja *novih siromaha*, uzrokovanog ratovima i terorizmom koji muče mnoge zemlje na različitim kontinentima, i osuđuje korumpirane političke i ekonomske sustave koji su tome uzrok.

d) Uz brojne oblike materijalnog siromaštva, naš svijet poznaje i one duhovne, shvaćene kao besmislenost života. Pretjerana briga za sebe može dovesti do toga da se druge doživljava kao prijetnju i da se povuče u individualizam. Kao što je spomenuto, materijalno siromaštvo i duhovno siromaštvo, kada se povežu, mogu naći odgovore na potrebe jedno drugoga. To je put zajedničkog hoda koji konkretizira perspektivu sinodalne Crkve koja će nam otkriti najpotpuniji smisao evanđeoskog blaženstva: »Blago siromasima duhom« (Mt 5, 3).

e) Stati uz siromahe znači sudjelovati s njima i u brizi za naš zajednički dom: vapaj zemlje i vapaj siromaha isti su vapaj. Nedostatak reakcija čini ekološku krizu, a posebice klimatske promjene čine prijetnju opstanku čovječanstva, kako je istaknuto u apostolskoj pobudnici *Laudate Deum*, koju je papa Franjo objavio u povodu početka rada skupštine sinode. Crkve u zemljama koje su najizloženije posljedicama klimatskih promjena itekako su svjesne žurnosti promjene smjera, i to predstavlja njihov doprinos putu ostalih mjesnih Crkava na planetu.

f) Zalaganje Crkve mora biti bavljenje uzrocima siromaštva i isključenosti. To uključuje mjere za zaštitu prava siromašnih i isključenih te može zahtijevati javno osuđivanje nepravdi, bilo da su ih počinili pojedinci, vlade, tvrtke ili društvene strukture. Zbog toga je bitno saslušati zahtjeve i gledište onih koji su u siromaštvu, kako bismo im dali glas, koristeći njihove riječi.

g) Kršćani su dužni obvezati se na aktivno sudjelovanje u izgradnji općeg dobra i obrani dostojanstva života, nadahnjujući se socijalnim naukom Crkve i djelujući u različitim oblicima (angažman u organizacijama civilnog društva, sindikatima, narodnim pokretima, u lokalnim udruženjima, na polju politike i tako dalje). Crkva im izražava duboku zahvalnost za njihovo djelovanje, a zajednica je dužna podržati one koji na ovim poljima rade u autentičnom duhu milosrđa i služenja. Njihovo djelovanje dio je poslanja Crkve naviještanja evanđelja i suradnje u dolasku Božjega kraljevstva.

h) Kršćanska zajednica u siromasima susreće lice i tijelo Krista koji je, iako bogat, radi nas postao siromah, da bismo se mi obogatili njegovim siromaštvom (usp. 2 Kor 8,9). Pozvana je ne samo biti im blizu, nego i učiti od njih. Ako sinoda znači koračati zajedno s Onim koji je put, sinodalna Crkva treba siromahe staviti u središte svih vidova svojega života: kroz svoju patnju oni imaju izravnu spoznaju Krista patnika (usp. *Evangellii gaudium*, 198). Sličnost njihova života s Gospodinovim čini siromašne navjestiteljima darovanog spasenja i svjedocima radosti evanđelja.

Pitanja koja treba razmotriti

i) U nekim dijelovima svijeta Crkva je siromašna, sa siromasima i za siromahe. Postoji stalna opasnost, koju treba pažljivo izbjegavati, da se siromasi u smislu *njih* i *nas* promatraju kao *objekti* milosrđa Crkve. Stavljanje siromaha u središte i učenje od njih jest nešto što Crkva mora činiti sve više i više.

j) Proročko prokazivanje situacija nepravde, s jedne strane, i naponi da se političke donositelje odluka uvjeri da djeluju za opće dobro, što zahtijeva pribjegavanje diplomaciji, s druge strane, moraju se održavati u dinamičnoj napetosti kako se ne bi izgubili usredotočenost i plodnost. Osobito se mora voditi računa da se korištenjem javnih ili privatnih sredstava od strane crkvenih struktura ne ograničava slobodu da se Crkva zalaže za zahtjeve evanđelja.

k) Pružanje usluga u području obrazovanja, zdravstva i socijalne pomoći, bez ikakve diskriminacije ili isključivanja bilo koga, jasan je znak Crkve koja promiče integraciju i sudjelovanje najmanjih unutar Crkve i u društvu. Organizacije koje djeluju na ovom području potiču se da sebe smatraju izrazima kršćanske zajednice i da izbjegavaju neosoban stil življenja milosrđa. Također se pozivaju na umrežavanje i koordinaciju s drugima.

l) Crkva mora pošteno ispitivati □□koliko poštuje zahtjeve pravde prema onima koji rade u s njom povezanim institucijama, da svjedoči svoju dosljednost s čestitošću.

m) U sinodalnoj Crkvi osjećaj solidarnosti očituje se i u obliku razmjene darova i dijeljenja sredstava između mjesnih Crkava različitih regija. To su odnosi koji promiču jedinstvo Crkve, stvarajući veze između uključenih kršćanskih zajednica. Potrebno je usredotočiti se na uvjete koje treba zajamčiti da svećenici koji priskaču u pomoć Crkvama kojima je potrebno svećenstvo ne budu samo funkcionalno rješenje, već izvor za rast Crkve koja ih šalje i za Crkvu koja ih prima. Slično, valja raditi na tome da ekonomska

pomoć ne preraste u puku socijalnu skrb, već da promiče autentičnu evanđeosku solidarnost te da se njome upravlja na transparentan i pouzdan način.

Prijedlozi

- n) Socijalni nauk Crkve premalo je poznat izvor. Na tome treba raditi. Mjesne Crkve pozvane su ne samo da njegove sadržaje učine poznatijima, već i da potiču njegovo prisvajanje putem praksâ koje njegovo nadahnuće provode u djelo.
- o) Iskustvo susreta, dijeljenja zajedničkog života i služenja onima koji žive u siromaštvu i na marginama, trebao bi biti sastavni dio svih puteva formacije koje nude kršćanske zajednice: to je zahtjev vjere, a ne neobavezan dodatak. To se poglavito odnosi na kandidate za zaređenu službu i posvećeni život.
- p) Kao dio preispitivanja đakonske službe, treba promicati odlučnije usmjerenje prema služenju onima koji su siromašni.
- q) Biblijske i teološke temelje integralne ekologije treba jasnije i pažljivije integrirati u nauk, liturgiju i praksu Crkve.

5. Crkva »iz svakoga plemena, jezika, puka i naroda«

Sukladnosti

- a) Kršćani žive u određenim kulturama, donoseći im Krista u Riječi i sakramentu. Obvezujući se u službi milosrđa, oni s poniznošću i radošću prihvaćaju Kristovo otajstvo koje ih već čeka na svakom mjestu i u svako vrijeme. Tako oni postaju jedna Crkva iz »svakoga plemena, jezika, puka i naroda« (Otk 5,9).
- b) Kulturni, povijesni i kontinentalni konteksti u kojima je Crkva prisutna otkrivaju različite duhovne i materijalne potrebe. To oblikuje kulturu mjesnih Crkava, njihove misionarske prioritete, brige i darove koje svaka od njih unosi u sinodalan dijalog te jezike kojima se izražavaju. Tijekom danâ skupštine mogli smo doživjeti neposredan, a većinom radostan, doživljaj pluralnosti izričaja bivanja Crkvom.
- c) Crkve žive u sve više multikulturalnim i multireligijskim kontekstima, u kojima je ključno zalaganje za dijalog između vjere i kulture zajedno s drugim skupinama koje čine društvo. Živjeti poslanje Crkve u ovim kontekstima zahtijeva stil prisutnosti, služenja i naviještanja koji nastoji graditi mostove, njegovati uzajamno razumijevanje i uključiti se u evangelizaciju koja prati, sluša i uči. U Skupštini je više puta odjeknula slika *izuvanja obuće* za prelazak praga prema susretu s drugim – ravnopravnim, kao znak poniznosti i poštovanja prema svetom prostoru.

d) Migracijska kretanja jesu stvarnost koja preoblikuje mjesne Crkve kao interkulturalne zajednice. Migranti i izbjeglice, od kojih mnogi nose rane iskorjenjivanja, rata i nasilja, često postaju izvor obnove i obogaćenja za zajednice koje ih prihvaćaju i prilika za uspostavljanje izravne veze sa zemljopisno udaljenim Crkvama. Suočeni sa sve oštrijim neprijateljskim stavovima prema migrantima, pozvani smo prakticirati otvoren prihvata, pratiti ih u izgradnji novoga životnoga projekta i graditi istinsko interkulturalno zajedništvo među narodima. Poštivanje liturgijskih tradicija i vjerskih običaja migranata sastavni je dio autentičnog prihvata.

e) Misionari su dali svoje živote kako bi pronijeli Radosnu vijest po cijelom svijetu. Njihovo zalaganje daje rječito svjedočanstvo o snazi □ evanđelja. No posebna pažnja i osjetljivost potrebni su u kontekstima u kojima je *misija* riječ opterećena bolnim povijesnim sjećanjima, što danas koči zajedništvo. Na nekim je mjestima naviještanje evanđelja bilo povezano s kolonizacijom, čak i genocidom. Evangelizacija u ovim kontekstima zahtijeva prepoznavanje učinjenih pogrešaka, učenje nove osjetljivosti za ta pitanja i praćenje generacije koja nastoji stvoriti kršćanske identitete izvan kolonijalizma. Poštovanje i poniznost temeljni su stavovi kako bismo prepoznali da se uzajamno nadopunjujemo i da susret s različitim kulturama može obogatiti življenje i promišljanje vjere kršćanskih zajednica.

f) Crkva naučava neophodnost i potiče praksu međureligijskog dijaloga kao dijela izgradnje zajedništva među svim narodima. U svijetu nasilja i rascjepkanosti, postaje sve žurnije svjedočanstvo o jedinstvu čovječanstva, o njegovom zajedničkom podrijetlu i njegovoj zajedničkoj sudbini, u koordiniranoj sestrinskoj i bratskoj solidarnosti prema socijalnoj pravdi, miru, pomirenju i brizi za naš zajednički dom. Crkva je svjesna da Duh može govoriti kroz glasove muškaraca i žena svake vjere, uvjerenja i kulture.

Pitanja koja treba razmotriti

g) Potrebno je njegovati osjetljivost za bogatstvo raznolikosti izraza bića Crkve. To zahtijeva traženje dinamične ravnoteže između dimenzije Crkve kao cjeline i njezinih mjesnih korijena, između poštivanja veze jedinstva Crkve i opasnosti homogenizacije koja guši raznolikost. Značenja i prioriteti variraju u različitim kontekstima, a to zahtijeva prepoznavanje i promicanje oblika decentralizacije i posrednih instanci.

h) I Crkvu pogađa polarizacija i nepovjerenje u ključnim područjima, kao što su liturgijski život te moralno, društveno i teološko promišljanje. Uzroke moramo prepoznati u dijalogu i poduzeti hrabre procese revitalizacije zajedništva i pomirenja kako bismo ih prevladali.

i) U našim mjesnim Crkvama katkad doživljavamo napetosti između različitih načina razumijevanja evangelizacije: naglasak na svjedočanstvu života, predanost ljudskom napretku, dijalog s vjerama i kulturama te izričito naviještanje evanđelja. Jednako tako, javlja se napetost između eksplicitnog navještaja Isusa Krista i valorizacije obilježja svake kulture u potrazi za evanđeoskim značajkama (*semina Verbi*) koje ona već sadrži.

j) Među pitanjima koja treba dublje istražiti, naznačena je moguća

konfuzija između poruke evanđelja i kulture onih koji evangeliziraju.

k) Sve veći sukobi, s trgovinom i uporabom sve moćnijeg oružja, otvara pitanje, postavljeno u nekoliko skupina, pažljivijeg promišljanja i formacije u upravljanju sukobima na nenasilan način. To je vrijedan doprinos koji kršćani mogu ponuditi današnjem svijetu u dijalogu i suradnji s drugim religijama.

Prijedlozi

l) Potrebna je obnovljena pozornost na pitanje jezika koje koristimo za razgovor s ljudskim umovima i srcima u širokoj raznolikosti konteksta na način koji je i lijep i pristupačan.

m) Potreban nam je zajednički okvir za upravljanje i evaluaciju eksperimenata s oblicima decentralizacije, utvrđivanje svih uključenih aktera i njihovih uloga. Radi usklađenosti, postupci razlučivanja u pogledu decentralizacije moraju se odvijati u sinodskom stilu, uključujući sudjelovanje i doprinos svih uključenih aktera na različitim razinama.

n) Potrebne su nove paradigme za pastoralno zalaganje s autohtonim narodima, u obliku zajedničkog hoda, a ne akcije koja je učinjena njima ili za njih. Njihovo sudjelovanje u procesima donošenja odluka na svim razinama može pridonijeti živahnijoj i više misijskoj Crkvi.

o) Iz rada skupštine poziva se na bolje poznavanje nauka Drugoga vatikanskog koncila, postkoncilskog učiteljstva i socijalnog nauka Crkve. Moramo znati više o našim različitim tradicijama kako bismo bili Crkva Crkava u zajedništvu, učinkovita u služenju i dijalogu.

p) U svijetu u kojem se povećava broj migranata i izbjeglica, a smanjuje spremnost da ih se prihvati i u kojem se na stranca gleda sa sve većom sumnjom, primjereno je da se Crkva odlučno založi za edukaciju za kulturu dijaloga i susreta, borbu protiv rasizma i ksenofobije, posebice u programima pastoralne formacije. Jednako je potrebno uključiti se u projekte integracije migranata.

q) Preporučujemo nastavak opredjeljenja za dijalog i razlučivanje u vezi s rasnom pravdom. Moramo identificirati sustave koji stvaraju ili održavaju rasnu nepravdu unutar Crkve i boriti se protiv njih. Valja pokrenuti procese ozdravljenja i pomirenja kako bi se iskorijenio grijeh rasizma, uz pomoć onih koji trpe njegove posljedice.

6. Tradicije Istočnih Crkava i Latinske Crkve

Sukladnosti

a) Među Istočnim Crkvama, one u punom zajedništvu s Petrovim nasljednikom

uživaju liturgijsku, teološku, ekleziološku i kanonsku posebnost koja uvelike obogaćuje cijelu Crkvu. Osobito njihovo iskustvo jedinstva u različitosti može ponuditi vrijedan doprinos razumijevanju i praksi sinodalnosti.

b) Tijekom povijesti, razina autonomije zajamčena ovim Crkvama prolazila je kroz različite etape i zabilježena su ponašanja koja se danas smatraju zastarjelima, kao što je latinizacija. Posljednjih desetljeća znatno se razvio put prepoznavanja specifičnosti, razlikovanja i autonomije ovih Crkava.

c) Znatne migracije vjernika s katoličkog Istoka na teritorije s latinskom većinom postavlja važna pastoralna pitanja. Ako se trenutačni protok nastavi ili poveća, moglo bi biti više pripadnika Istočnih katoličkih Crkava u dijaspori nego na kanonskim područjima. Zbog različitih razloga, uspostava istočnih hijerarhija u zemljama useljavanja nije dostatna za rješenje problema, već je potrebno da mjesne Crkve latinskog obreda, u ime sinodalnosti, pomognu iseljenim istočnim vjernicima da očuvaju svoj identitet i njeguju svoje specifično naslijeđe, bez podvrgavanja procesima asimilacije.

Pitanja koja treba razmotriti

d) Predlažemo daljnje proučavanje doprinosa koji iskustvo Istočnih katoličkih Crkava može ponuditi razumijevanju i praksi sinodalnosti.

e) Ostaju neke poteškoće u pogledu Papinog pristanka za biskupe koje biraju Sinode Crkava *sui iuris* svoje područje i papinskog imenovanja biskupa izvan kanonskog područja. Zahtjev za proširenjem jurisdikcije patrijarha izvan patrijaršijskog područja također jest predmet razlučivanja u dijalogu sa Svetom Stolicom.

f) U krajevima gdje žive vjernici različitih katoličkih Crkava, potrebno je pronaći modele koji čine vidljivim učinkovito jedinstvo u različitosti.

g) Potrebno je razmisliti o doprinosu koji Istočne katoličke Crkve mogu dati na putu prema jedinstvu svih kršćana, i o ulozi koju mogu imati u međureligijskom i međukulturalnom dijalogu.

Prijedlozi

h) Ponajprije se pojavljuje zahtjev da se sa Svetim Ocem osnuje stalno Vijeće patrijarha i velikih nadbiskupa Istočnih katoličkih Crkava.

i) Neki su zatražili sazivanje posebne sinode posvećene Istočnim katoličkim Crkvama, njihovu identitetu i poslanju, kao i pastoralnim i kanonskim izazovima u kontekstu rata i masovnih migracija.

j) Predlaže se formiranje zajedničkog povjerenstva istočnih i latinskih teologa, povjesničara i kanonskih pravnika za proučavanje pitanja koja zahtijevaju dublju analizu i davanje prijedloga koji ukazuju na put naprijed.

k) U dikasterijima Rimske kurije potrebna je odgovarajuća zastupljenost članova Istočnih katoličkih Crkava kako bi cjelokupnu Crkvu obogatili

doprinosom svoje perspektive, potaknuli rješavanje uočenih problema i sudjelovali u dijalogu na različitim razinama.

l) Kako bi se potaknuli oblici gostoljubivosti koji poštuju baštinu vjernika Istočnih Crkava, prikladno je intenzivirati odnose između istočnog klera u dijaspori i latinskog klera te promicati uzajamno poznavanje i priznavanje njihovih pojedinačnih tradicija.

7. Na putu prema jedinstvu kršćana

Sukladnosti

a) Ovo zasjedanje skupštine Sinode otvoreno je u znaku ekumenizma. Na molitvenom bdijenju *Together* uz papu Franju sudjelovali su i brojni drugi poglavari i predstavnici različitih kršćanskih zajednica: jasan i vjerodostojan znak želje za zajedničkim hodom u duhu jedinstva vjere i razmjene darova. Ovaj iznimno značajan događaj također nam je omogućio da prepoznamo da se nalazimo u ekumenskom *kairosu* i da ponovno potvrdimo da je ono što nas spaja veće od onoga što nas razdvaja. Zapravo, zajedničko nam je »Jedan Gospodin, jedna vjera, jedan krst, jedan Bog i Otac svih, nad svima i po svima i u svima!« (Ef 4,5-6).

b) Upravo krštenje, koje je u korijenu načela sinodalnosti, čini i temelj ekumenizma. Putem njega svi kršćani sudjeluju u *sensus fidei* i zbog toga ih se mora pažljivo slušati, bez obzira na njihovu tradiciju, kao što je sinodska skupština činila u svom procesu razlučivanja. Ne može biti sinodalnosti bez ekumenske dimenzije.

c) Ekumenizam je prije svega pitanje duhovne obnove te također zahtijeva procese pokajanja i ozdravljenja sjećanja. Na skupštini su iznesena svjedočanstva kršćana različitih crkvenih tradicija koje dijele prijateljstvo, molitvu i nadasve predanost službenju siromašnima. Predanost za najmanje učvršćuje veze i pomaže usredotočiti se na ono što već ujedinjuje sve vjernike u Kristu. Stoga je važno da se ekumenizam razvija prije svega u svakodnevnom životu. U teološkom i institucionalnom dijalogu nastavlja se strpljivo tkanje uzajamnog razumijevanja u ozračju rastućeg povjerenja i otvorenosti.

d) U nekim krajevima svijeta postoji nadasve *ekumenizam krvi* kršćana različitih opredjeljenja koji zajedno daju svoje živote za vjeru u Isusa Krista. Svjedočanstvo njihova mučeništva jest rječitije od svake riječi: jedinstvo dolazi s križa Gospodnjega.

e) Suradnja među svim kršćanima također jest temeljan element za suočavanje s pastoralnim izazovima našega vremena. U sekulariziranim društvima ona nam omogućuje da damo veću snagu glasu evanđelja. U kontekstu siromaštva ona okuplja snage u službi pravde, mira i dostojanstva posljednjih. Uvijek i svuda ona je temeljan izvor za iscjeljenje kulture mržnje, podjela i rata koji suprotstavlja skupine, narode i nacije jednih protiv drugih.

f) Brakovi među kršćanima koji pripadaju različitim Crkvama ili crkvenim zajednicama (mješoviti brakovi) mogu predstavljati stvarnost u kojoj može sazrijevati mudrost zajedništva i moguće je da jedno drugo evangeliziraju.

Pitanja koja treba razmotriti

g) Naša je skupština mogla uočiti različitost između kršćanskih vjeroispovijesti u načinu shvaćanja sinodalne konfiguracije Crkve. U pravoslavnim Crkvama sinodalnost se u strogom smislu shvaća kao izraz kolegijalnog obnašanja vlasti koja pripada samo episkopima (Sveti sinod). U širem smislu to se odnosi na aktivno sudjelovanje svih vjernika u životu i poslanju Crkve. Nije nedostajalo pozivanja na prakse u drugim crkvenim zajednicama, što je obogatilo našu raspravu. Sve to zahtijeva daljnje istraživanje.

h) Druga tema koju treba istražiti tiče se veze između sinodalnosti i primata na različitim razinama (mjesnoj, regionalnoj, univerzalnoj), u njihovoj uzajamnoj međuovisnosti. Zahtijeva zajedničko ponovno čitanje povijesti, prevladavanje općih mjesta, klišeja i predrasuda. Ekumenski dijalozi koji su u tijeku omogućili su bolje razumijevanje, u svjetlu prakse prvoga tisućljeća, da su sinodalnost i primat povezane, komplementarne i neodvojive stvarnosti. Pojašnjenje ove osjetljive točke ogleda se u načinu shvaćanja Petrove službe u službi jedinstva, kako je želio sveti Ivan Pavao II. u enciklici *Ut unum sint*.

i) Pitanje euharistijske gostoljubivosti (*communicatio in sacris*) mora se dodatno ispitati s teološke, kanonske i pastoralne perspektive, u svjetlu veze između sakramentalnog i crkvenog zajedništva. Ovo pitanje osobito osjećaju međukonfesionalni parovi. Time se povećava potreba za širim promišljanjem o mješovitim brakovima.

j) Potaknuto je i promišljanje o fenomenu *nekonfesionalnih* zajednica i pokreta ponovnog *buđenjakršćanskoga* nadahnuća, kojima se u velikom broju pridružuju i izvorno katolički vjernici.

Prijedlozi

k) Godine 2025. obilježava se obljetnica Nicejskog koncila (325.), na kojem je razvijen simbol vjere koja ujedinjuje sve kršćane. Zajedničko obilježavanje toga događaja također će nam pomoći da bolje razumijemo kako su se u prošlosti kontroverzna pitanja raspravljala i rješavala zajedno na Koncilu.

l) Iste 2025. godine, providonosno, datum svetkovine Uskrsa poklopit će se za sve kršćanske konfesije. Skupština je izrazila žarku želju da se pronađe zajednički datum za slavlje svetkovine Uskrsa, kako bismo istog dana mogli slaviti Gospodinovo uskrsnuće, naš život i naše spasenje.

m) Također želimo nastaviti uključivati □□kršćane drugih Crkava i crkvenih tradicija u katoličke sinodske procese na svim razinama i pozvati veći broj sestrijskih i bratskih izaslanika na sljedeće zasjedanje skupštine 2024.

godine.

n) Neki su iznijeli prijedlog za sazivanje ekumenske sinode o zajedničkom poslanju u suvremenom svijetu.

o) Također je predloženo sastavljanje ekumenskog martirologija.

DRUGI DIO – *SVI UČENICI, SVI MISIONARI*

8. Crkva je poslanje

Sukladnosti

a) Umjesto da kažemo da Crkva ima poslanje, potvrđujemo da je Crkva poslanje. »Kao što mene posla Otac i ja šaljem vas« (Iv 20,21). Crkva prima svoje poslanje od Krista, od Oca poslanoga. Potpomognuta i vođena Duhom Svetim, ona naviješta i svjedoči evanđelje onima koji ga ne poznaju ili ga ne prihvaćaju. Ona to čini s onom preferencijalnom opcijom za siromašne koja je ukorijenjena u Isusovu poslanju. Na taj način Crkva surađuje u dolasku Božjeg kraljevstva, kojemu »tvori na zemlji klicu i početak« (usp. LG 5).

b) Sakramenti kršćanske inicijacije daju svim Isusovim učenicima odgovornost za poslanje Crkve. Laici i laikinje, posvećeni muškarci i žene, te zaređeni službenici imaju jednako dostojanstvo. Primili su različite karizme i zvanja te obnašaju različite uloge i funkcije, a svi su pozvani i hranjeni Duhom Svetim da tvore jedno tijelo u Kristu (usp. 1 Kor 4-31). Svi su učenici, svi misionari, u bratskoj životnosti lokalnih zajednica koje doživljavaju slatku i utješnu radost evangelizacije. Obnašanje suodgovornosti bitno je za sinodalnost i potrebno je na svim razinama Crkve. Svaki kršćanin je poslanje u ovom svijetu.

c) Obitelj je okosnica svake kršćanske zajednice. Roditelji, bake i djedovi, i svi oni koji žive i dijele svoju vjeru u obitelji prvi su misionari. Obitelj, kao zajednica života i ljubavi, povlašteno je mjesto odgoja u kršćanskoj vjeri i praksi, što zahtijeva posebno praćenje unutar zajednica. Potpora je prije svega potrebna roditeljima koji moraju uskladiti rad, uključujući i onaj unutar crkvene zajednice i u službi njezina poslanja, sa zahtjevima obiteljskog života.

d) Ako je poslanje milost koja zahvaća cijelu Crkvu, vjernici laici bitno pridonose njezinu ostvarenju u svim sredinama i u najobičnijim situacijama svakoga dana. Oni su prije svega ti koji čine Crkvu prisutnom i navješćuju evanđelje u kulturi digitalnog okruženja, koje ima tako snažan utjecaj u cijelom svijetu, u kulturama mladih, u svijetu rada, ekonomije i politike, umjetnosti i kulture, znanstvenog istraživanja, obrazovanja i odgoja, u skrbi za zajednički dom, a poglavito u sudjelovanju u javnom životu. Gdje god su prisutni, pozvani su svjedočiti Isusa Krista u svakodnevnom životu i izričito dijeliti vjeru s drugima. Osobito mladi ljudi, sa svojim darovima i svojom krhkošću, dok rastu u prijateljstvu s Isusom, postaju apostoli evanđelja među svojim vršnjacima.

e) Vjernici laici sve su prisutniji i aktivniji i u služenju unutar kršćanskih zajednica. Mnogi od njih organiziraju i animiraju pastoralne zajednice, djeluju kao vjeroučitelji, teolozi i odgojitelji, duhovni animatori i katehete, te sudjeluju u raznim župnim i biskupijskim tijelima. U mnogim je krajevima život kršćanskih zajednica i poslanje Crkve usredotočeno na lik kateheta. Osim toga, laici služe u zaštiti maloljetnih i ranjivih odraslih osoba (*safeguarding*) i u administraciji. Njihov je doprinos neophodan za poslanje Crkve. Zbog toga se mora voditi računa o stjecanju potrebnih kompetencija.

f) Karizme laika, u svojoj raznolikosti, darovi su Duha Svetoga Crkvi koji trebaju izaći na vidjelo, koje treba prepoznati i u potpunosti vrednovati. U nekim situacijama može se dogoditi da laici budu pozvani da nadoknade manjak svećenika, s rizikom da se umanju strogo laički karakter njihova apostolata. U drugim kontekstima, može se dogoditi da svećenici rade sve sami, a da karizme i službe laika time budu zanemarene ili nedovoljno iskorištene. Postoji također opasnost, koju su izrazili mnogi na skupštini, od *klerikalizacije* laika, stvaranja neke vrste laičke elite koja nastavlja nejednakosti i podjele među Božjim narodom.

g) Praksom misije *ad gentes* postiže se uzajamno obogaćivanje Crkava, jer ona ne uključuje samo misionare, nego cijelu zajednicu koja je potaknuta na molitvu, dijeljenje dobara i svjedočenje. Čak i Crkve s malobrojnim svećenstvom ne smiju se odreći ove obveze, dok se one u kojima postoji veći procvat zvanja za službe zaređenih mogu otvoriti pastoralnoj suradnji, u istinski evanđeoskoj logici. Svi misionari – laici i laikinje, posvećene osobe, đakoni i svećenici, osobito članovi misionarskih instituta i misionari *fidei donum* – po vlastitom su pozivu važno sredstvo za stvaranje veza znanja i za razmjenu darova.

h) Poslanje Crkve neprestano se obnavlja i hrani slavljenjem euharistije, osobito kada se u prvi plan stavlja njezino zajedništvo i misijski karakter.

Pitanja koja treba razmotriti

i) Potrebno je nastaviti produbljivati teološko razumijevanje relacija između karizmi i službi iz misijske perspektive.

j) Drugi vatikanski koncil i kasnije učiteljstvo predstavljaju zasebno poslanje laika u smislu posvećenja vremenitih ili svjetovnih stvarnosti. No, u konkretnosti pastoralne prakse, na župnoj, biskupijskoj, a odnedavno i na sveopćoj razini, zadaće i službe unutar Crkve sve se više povjeravaju laicima. Teološko promišljanje i kanonske odredbe moraju se uskladiti s ovim važnim razvojem i izbjeći dualizam koji bi mogao ugroziti percepciju jedinstva poslanja Crkve.

k) U promicanju suodgovornosti svih krštenika za poslanje, prepoznajemo apostolske sposobnosti osoba s invaliditetom. Želimo bolje cijeniti doprinos evangelizaciji koji nudi golemo bogatstvo njihove humanosti. Prepoznajemo njihova iskustva patnje, marginalizacije, diskriminacije, koja se katkad događaju čak i unutar kršćanske zajednice.

l) Pastoralne strukture moraju se reorganizirati da bi pomogle zajednicama da izađu na vidjelo, da prepoznaju i animiraju laičke karizme i službe, uključujući ih u misionarsku dinamičnost sinodalne Crkve. Pod vodstvom svojih pastira, zajednice će moći slati osobe i podržati one koje su poslale u misiju. Tako će te strukture prvenstveno biti u službi poslanja kojeg vjernici obnašaju u društvu, u obiteljskom i poslovnom životu, umjesto da se usredotoče isključivo na unutarnja pitanja ili organizacijske brige.

m) Izraz *sva ministerijalna Crkva*, korišten u *Instrumentum laboris*, može dovesti do nesporazuma. Ovo značenje morat će se razjasniti kako bi se uklonile sve nejasnoće.

Prijedlozi

n) Potrebno nam je više kreativnosti u uspostavljanju ministerijalnih službi na temelju potreba mjesnih Crkava, s posebnim angažmanom mladih. Može se razmišljati o daljnjem proširenju odgovornosti uspostavljene službe lektora, koje već danas nisu ograničene na ulogu tijekom liturgijâ. To bi mogla postati prava ministerijalna služba Božje riječi, koja bi u odgovarajućim kontekstima mogla uključivati i propovijedanje. Valja također istražiti mogućnost uspostavljanja ministerijalne službe koja bi se podjeljivala bračnim parovima koji su predani podupiranju obiteljskog života i pratnji osoba koje se pripremaju za sakrament braka.

o) Mjesne su Crkve pozvane razmotriti odgovarajuće oblike i trenutke u kojima će dati vidljivost i priznanje zajednice laičkim karizmama i službama, koje obogaćuju zajednicu. To se može dogoditi prigodom liturgijskog slavlja u kojem se povjerava pastoralni mandat.

9. Žene u životu i poslanju Crkve

Sukladnosti

a) Stvoreni smo, muško i žensko, na sliku i priliku Božju. Od početka stvaranje artikulira jedinstvo i različitost, dajući ženama i muškarcima zajedničku narav, poziv i sudbinu i dva različita iskustva čovječtva. Sveto pismo svjedoči o komplementarnosti i uzajamnosti žena i muškaraca. U mnogim oblicima u kojima se javlja, savez između muškarca i žene u središtu je Božjeg plana stvaranja. Isus je žene smatrao svojim sugovornicama: govorio im je o kraljevstvu Božjem i primao ih među učenike, poput Marije iz Betanije. Te su žene iskusile njegovu moć iscjeljenja, oslobođenja i prepoznavanja, te koračale s njim na putu od Galileje do Jeruzalema (usp. Lk 8,1-3). Ženi, Mariji Magdaleni, povjerio je zadatak da na uskrsno jutro navijesti uskrsnuće.

b) U Kristu su žene i muškarci zaodjeveni istim krsnim dostojanstvom i u jednakoj mjeri primaju raznolike darove Duha (usp. Gal 3,28). Muškarci i žene pozvani su na zajedništvo koje karakterizira nenatjecateljska suodgovornost, koja treba biti utjelovljena na svim razinama života Crkve. Mi smo, kao što nam je papa Franjo rekao, zajedno »narod sazvan i pozvan snagom blaženstava«.

c) Tijekom ove skupštine doživjeli smo vrlo pozitivno iskustvo reciprociteta između žena i muškaraca. Zajedno ponovno pokrećemo poziv prethodnih etapa sinodskoga procesa da Crkva usvoji odlučnije opredjeljenje za razumijevanje i praćenje žena s pastoralnog i sakramentalnog gledišta. Žene žele podijeliti duhovno iskustvo hoda prema svetosti u različitim etapama života: kao mlade žene, kao majke, u svojim prijateljstvima i relacijama, u obiteljskom životu u svim dobnim skupinama, u svijetu rada i u posvećenom životu. Žene zahtijevaju pravdu u društvima koja su još uvijek duboko obilježena seksualnim nasiljem, ekonomskim nejednakostima i tendencijom da ih se tretira kao objekte. Žene nose ožiljke trgovine ljudima, prisilne migracije i rata. Pastoralna pratnja i odlučno zagovaranje žena trebaju ići ruku pod ruku.

d) Žene čine većinu onih koji pohode crkve i često su prve misionarke vjere u obitelji. Posvećene žene, u kontemplativnom i apostolskom životu, čine dar, znak i svjedočanstvo od temeljne važnosti među nama. Duga povijest žena misionarki, svetica, teologinja i mističarki snažan je izvor nadahnuća i okrjepe za žene i muškarce našega vremena.

e) Marija iz Nazareta, žena vjere i Božja majka, ostaje za svakoga izvanredan izvor smisla s teološkog, crkvenog i duhovnog gledišta. Marija nas podsjeća na sveopći poziv da pažljivo slušamo Boga i ostanemo otvoreni Duhu Svetomu. Poznavala je radost rađanja i rasta te je izdržala bol i patnju. Rađala je u teškim uvjetima, imala iskustvo izbjeglištva i proživjela muke brutalnog ubojstva sina. Ali je također upoznala veličanstvenost uskrsnuća i slavu Pedesetnice.

f) Mnoge su žene izrazile duboku zahvalnost za rad svećenikâ i biskupâ, ali su govorile i o Crkvi koja ranjava. Klerikalizam, šovinistički mentalitet i neprimjerena uporaba autoriteta i dalje nagrđuju lice Crkve i štete zajedništvu. Prijeko je potrebo duboko duhovno obraćenje kao temelj svake učinkovite strukturne promjene. Seksualno zlostavljanje, zlorporaba moći i ekonomsko zlostavljanje i dalje vane za pravdom, iscjeljenjem i pomirenjem. Pitamo kako Crkva može postati mjesto koje može zaštititi sve.

g) Tamo gdje su dostojanstvo i pravda narušeni u odnosima između muškaraca i žena, slabimo i vjerodostojnost našeg navještaja svijetu. Sinodski proces pokazuje da postoji potreba za obnovom relacija i strukturalnim promjenama. Tako ćemo moći bolje prihvatiti sudjelovanje i doprinos svih – laika i laikinja, posvećenih muškaraca i žena, đakonâ, svećenikâ i biskupâ – kao učenikâ suodgovornih u djelu poslanja.

h) Skupština traži da ne ponavljamo pogrešku da se o ženama govori kao o pitanju ili problemu. Umjesto toga, želimo promicati Crkvu u kojoj muškarci i žene vode dijalog s ciljem boljeg razumijevanja dubine Božjega plana, u kojem se pojavljuju zajedno kao protagonisti, bez podređenosti, isključivanja ili natjecanja.

Pitanja koja treba razmotriti

i) Crkve diljem svijeta jasno su formulirale zahtjev za većim priznavanjem i vrednovanjem doprinosa žena i povećanjem pastoralnih

odgovornosti koje im trebaju biti povjerene na svim područjima života i poslanja Crkve. Kako Crkva može uključiti više žena u postojeće uloge i službe da bi bolje izrazila karizme svih i bolje odgovorila na pastoralne potrebe? Jesu li potrebne nove ministerijalne službe, tko je odgovoran za razlučivanje, na kojoj razini i na koji način?

j) Izražena su različita stajališta o pristupu žena đakonskoj službi. Neki smatraju da bi ovaj korak bio neprihvatljiv jer je u diskontinuitetu s tradicijom. Za druge, međutim, omogućiti ženama pristup đakonatu obnovilo bi praksu rane Crkve. Drugi pak u ovom koraku naziru primjeren i neophodan odgovor na znakove vremena, vjeran tradiciji i sposoban pronaći odjek u srcima mnogih koji u Crkvi traže obnovljenu životnu snagu i energiju. Neki izražavaju bojazan da je ovaj zahtjev izraz opasne antropološke zbrke, čijim bi se prihvaćanjem Crkva uskladila s duhom vremena.

k) Rasprava se u tom smislu također odnosi i na šire kontinuirano promišljanje o teologiji đakonata (usp. poglavlje 11,h-i).

Prijedlozi

l) Mjesne se Crkve posebno potiču da prošire svoju službu slušanja, praćenja i brige za najmarginaliziranije žene u različitim društvenim kontekstima.

m) Žurno je potrebno osigurati da žene mogu sudjelovati u procesima donošenja odluka i preuzeti uloge odgovornosti u pastoralu i ministerijalnoj službi. Sveti Otac značajno povećao broj žena na odgovornim položajima u Rimskoj kuriji. Isto bi se trebalo dogoditi i na drugim razinama života Crkve. Kanonsko pravo mora biti prilagođeno tomu.

n) Treba nastaviti teološka i pastoralna istraživanja o pristupu žena đakonatu, koristeći se rezultatima povjerenstava koje je zasebno uspostavio Sveti Otac i već provedenim teološkim, povijesnim i egzegetskim istraživanjima. Ako je moguće, rezultate treba predstaviti na sljedećem zasjedanju skupštine.

o) Moraju se razmotriti i riješiti slučajevi diskriminacije, radne nepravde i nepoštene naknade unutar Crkve, osobito u pogledu žena u posvećenom životu koje se prečesto tretiraju jeftinom radnom snagom.

p) Potrebno je znatno proširiti pristup ženâ programima formacije i teološkim studijima. Žene trebaju biti uključene u programe poučavanja i formacije u sjemeništima kako bi promicale bolju formaciju za službu zaređenih.

q) Potrebno je osigurati da liturgijski tekstovi i crkveni dokumenti budu pažljiviji, ne samo korištenjem jezika koji podjednako uzima u obzir muškarce i žene, nego i prema uključivanju niza riječi, slika i priča koje s većom vitalnošću crpe žensko iskustvo.

r) Predlažemo da odgovarajuće obrazovane žene mogu biti sutkinje u svim kanonskim procesima.

10. Posvećeni život, laička društva i pokreti: karizmatičan znak

Sukladnosti

a) Tijekom stoljeća Crkva je uvijek doživljavala dar karizmi zahvaljujući kojima je Duh Sveti pomlađuje i obnavlja, od onih najneobičnijih do najjednostavnijih i najraširenijih. S radošću i zahvalnošću sveti Božji narod prepoznaje u njima providnosnu pomoć kojom sâm Bog podupire, usmjerava i rasvjetljuje njezino poslanje.

b) Karizmatička dimenzija Crkve posebice se očituje u posvećenom životu, s bogatstvom i raznolikošću njezinih oblika. Njihovo je svjedočanstvo u svim vremenima pridonosilo obnovi života crkvene zajednice, pokazujući se kao protuotrov za opetovanu napast svjetovnosti. Različite redovničke obitelji pokazuju ljepotu nasljedovanja Gospodina, na gori molitve i na ulicama svijeta, u oblicima zajedničkog života, u samoći pustinje i na granici kulturnih izazova. Ne jednom je posvećeni život bio prvi koji je uočio promjene u povijesti i shvatio pozive Duha: i danas Crkva treba njegovo proroštvo. Kršćanska zajednica također s pozornošću i zahvalnošću gleda na dokazane prakse sinodalnog života i zajedničkog razlučivanja koje su zajednice posvećenog života razvile tijekom stoljećâ. Od njih također znamo da možemo naučiti mudrost koraćanja zajedno. Mnoge kongregacije i instituti prakticiraju razgovor u Duhu ili slične oblike razlučivanja u radu provincijskih i generalnih kapitula, za obnovu struktura, promišljanje stilova života, aktiviranje novih oblika služenja i blizine najsiromašnijima. U drugim slučajevima, pak, nalazimo ustrajnost autoritarnog stila, koji ne ostavlja mjesta za bratski ili sestrinski dijalog.

c) S jednakom zahvalnošću, Božji narod prepoznaje sjeme obnove prisutne u zajednicama koje imaju dugu povijest i u procvatu novih iskustava crkvenog okupljanja. Laička društva, crkveni pokreti i nove zajednice dragocjen su znak sazrijevanja suodgovornosti svih krštenika. Njihova je vrijednost u promicanju zajedništva između različitih zvanja, u entuzijazmu s kojim naviještaju evanđelje, u njihovoj blizini onima koji doživljavaju ekonomsku ili društvenu marginalizaciju, i u njihovoj predanosti promicanju općeg dobra. Često su uzori sinodalnog zajedništva i sudjelovanja u poslanju.

d) Slučajevi zlorabâ i zlostavljanja raznih vrsta na štetu posvećenih osoba i članova laičkih društava, osobito žena, signaliziraju problem u obnašnju vlasti i zahtijevaju odlučne i primjerene intervencije.

Pitanja koja treba razmotriti

e) Učiteljstvo Crkve razvilo je široko učenje o važnosti hijerarhijskih i karizmatičkih darova u životu i poslanju Crkve, što zahtijeva bolje razumijevanje u crkvenoj savjesti i u samom teološkom promišljanju. Stoga je potrebno iznova razmotriti ekleziološki smisao i konkretne pastoralne implikacije ovog učenja.

f) Raznolikost karizmatičkih izričaja unutar Crkve naglašava predanost vjernog Božjeg naroda da živi proročanstvo blizine najmanjima i da rasvijetli kulturu dubljim iskustvom duhovnih stvarnosti. Potrebno je dublje proniknuti u to kako posvećeni život, laička društva, crkveni pokreti i nove zajednice mogu staviti svoje karizme u službu zajedništva i poslanja u mjesnim Crkvama, pridonoseći napretku prema svetosti, zahvaljujući prisutnosti koja je proročka.

Prijedlozi

g) Smatramo da je vrijeme za reviziju »mjerodavnih kriterija o odnosima između biskupa i redovnika u Crkvi« predloženih u dokumentu *Mutuae relationes* iz 1978. godine. Predlažemo da se ta revizija provede u sinodskom stilu, uključujući sve uključene.

h) U istu svrhu, biskupske konferencije i konferencije poglavara i poglavarica ustanova posvećenog života i družbi apostolskog života trebaju aktivirati prikladna mjesta i sredstva za promicanje susreta i oblika suradnje u sinodalnom duhu.

i) Na razini pojedinih mjesnih Crkava i skupina Crkava, promicanje misionarske sinodalnosti zahtijeva uspostavu i formiranje vijeća i savjetodavnih tijela na kojima se mogu sastati predstavnici laičkih društava, crkvenih pokreta i novih zajednica kako bi potaknuli trajne odnose između svog života i rada, te života mjesnih Crkava.

j) U teološkoj izobrazbi na svim razinama, osobito u formaciji za službe zaređenih, valja, gdje je potrebno, pratiti i jačati istaknutost karizmatičke dimenzije Crkve.

k) U teološkoj formaciji na svim razinama, prije svega u formiranju zaređenih službenika, treba pratiti istaknutost karizmatičke dimenzije Crkve te je jačati gdje je potrebno.

11. Đakoni i prezbiteri u sinodalnoj Crkvi

Sukladnosti

a) Prezbiteri su glavni biskupovi suradnici i s njim čine jedan prezbiterat (usp. LG 28). Đakoni, zaređeni za službu, služe Božjem narodu u *dijakoniji* Riječi, liturgije, ali prije svega ljubavi (usp. LG 29). Sinodska skupština im prije svega izražava duboku zahvalnost. Svjesna da mogu doživjeti usamljenost i izolaciju, potiče kršćanske zajednice da ih podupru molitvom, prijateljstvom i suradnjom.

b) Đakoni i prezbiteri obnašaju najrazličitije oblike pastoralne službe: služenje u župama, evangelizacija, blizina siromašnima i marginaliziranima, zauzetost u svijetu kulture i edukacije, misija *ad gentes*, istraživačka

teologija, animacija centara duhovnosti i mnogi drugi oblici. U sinodalnoj Crkvi zaređeni su službenici pozvani živjeti svoju službu Božjem narodu u stavu blizine osobama, prihvaćanja i slušanja svakoga, te njegovati duboku osobnu duhovnost i život molitve. Prije svega, pozvani su preispitati obnašanje autoriteta prema uzoru na Isusa koji se, iako »trajni lik Božji, nije kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom, [...] nego sam sebe 'oplijeni' uzevši lik sluge« (Fil 2,6-7). Skupština priznaje da mnogi prezbiteri i đakoni svojom predanošću vidljivim lice Krista, Dobrog Pastira i Sluge.

c) Zapreka službi zaređenih i poslanju jest klerikalizam. Proizlazi iz iskrivljena razumijevanja božanskog poziva, što dovodi do toga da ga se shvaća više kao privilegiju nego kao službu, a očituje se u svjetovnom stilu moći koji odbija polagati račune. Ovoj deformaciji svećeništva treba se suprotstaviti od ranih etapa formacije, zahvaljujući živom kontaktu sa svakodnevnim životom Božjeg naroda i konkretnim iskustvom služenja najpotrebitijima. Služba prezbitera danas se ne može zamisliti osim u relaciji s biskupom, u prezbiteriju, u dubokom zajedništvu s drugim službama i karizmama. Nažalost, klerikalizam je stav koji se može očitovati ne samo kod zaređenih službenika, već i kod laika.

d) Svijest o vlastitim sposobnostima i granicama uvjet je za uključivanje u službu zaređenih sa stilom suodgovornosti. Zbog toga formacija ljudskosti mora jamčiti realističan put samospoznaje, koji je integriran s kulturnim i duhovnim rastom, kao i formacijom za učenje. Na tom putu ne smije se podcijeniti doprinos izvorne obitelji i kršćanske zajednice u kojoj je mlada osoba razvijala svoje zvanje, te drugih obitelji koje prate njezin rast.

Pitanja koja treba razmotriti

e) U kontekstu formacije svih krštenika za sinodalnu Crkvu, formacija đakona i svećenika zahtijeva posebnu pozornost. Mnogi na skupštini zahtijevaju da sjemeništa ili drugi procesi formacije za kandidate za službu zaređenih budu povezani sa svakodnevnim životom zajednice. Potrebno je izbjeći rizike formalizma i ideologije koji dovode do autoritarnih stavova i sprječavaju istinski razvoj zvanja. Ponovno promišljanje stilova i putova formacije zahtijeva opsežnu raspravu i razmatranje.

f) Iznesena su različita mišljenja o svećeničkom celibatu. Svi cijene njegovu vrijednost punu proroštva i svjedočanstva suobličenja Kristu. Neki se, međutim, pitaju mora li se njegova teološka primjerenost svećeničkoj službi neophodno pretvarati u stegovnu obvezu u Latinskoj Crkvi, osobito tamo gdje ga crkveni i kulturni kontekst otežavaju. Ovo nije nova rasprava, a zahtijeva daljnje razmatranje.

Prijedlozi

g) U Latinskim Crkvama trajni đakonat provodio se na različite načine u različitim crkvenim kontekstima. Neke mjesne Crkve to uopće nisu uvele, u nekima postoji strah da će se đakoni smatrati svojevrsnim zamjenama za nedostatak svećenika. Katkad se njihova služba izražava prije svega u liturgiji, a ne u služenju siromašnima i potrebitima u zajednici. Stoga se

preporučuje procjena provedbe đakonske službe nakon Drugoga vatikanskog koncila.

h) S teološke točke gledišta javlja se potreba da se đakonat razumije prije svega sâm u sebi, a ne tek kao stupanj pristupa prezbiteratu. Jezična uporaba kvalificiranja primarnog oblika đakonata kao *trajnog*, kako bi se razlikovao od *prijelaznog*, sama je po sebi pokazatelj promjene perspektive koja još nije odgovarajuće ostvarena.

i) Nesigurnosti oko teologije đakonske službe također su posljedica toga što je ta služba u Latinskoj Crkvi ponovno uspostavljena kao vlastita i trajna razina hijerarhije tek počevši od Drugog vatikanskog koncila. Dublje promišljanje o tome rasvijetlit će i pitanje pristupa žena đakonatu.

j) Potrebna je dublja provjera formacije za službu zaređenih u svjetlu perspektive misionarske sinodalne Crkve. To podrazumijeva reviziju *Ratio fundamentalis* koji određuje kako je formiranje strukturirano. Istodobno preporučujemo brigu o trajnoj formaciji svećenika i đakona u sinodskom smislu.

k) Dimenzija transparentnosti i kultura polaganja računa predstavljaju element od presudne važnosti za postupanje u izgradnji sinodalne Crkve. Tražimo od mjesnih Crkava da identificiraju procese i strukture koji omogućuju redovitu reviziju načina na koje svećenici i đakoni obavljaju uloge odgovornosti u obnašanju svoje službe. Već postojeće institucije, poput participativnih tijela ili pastoralnih vizitacija, mogu predstavljati polazište za ovaj rad, osiguravajući uključenost zajednice. U svakom slučaju, ti će se obrasci morati prilagoditi mjesnim okvirima i različitim kulturama, kako ne bi bili prepreka ili birokratski teret. Zbog toga bi regionalan ili kontinentalan kontekst mogao biti najprikladniji za njihovo razlučivanje.

l) Potrebno je razmotriti, ocjenjujući slučaj po slučaj i ovisno o kontekstu, mogućnost uključivanja svećenika koji su napustili službu u pastoralne službe koje vrednuju njihovu izobrazbu i iskustvo.

12. Biskup u crkvenoj zajednici

Sukladnosti

a) U perspektivi Drugoga vatikanskog koncila, biskupi su, kao nasljednici apostolâ, stavljeni u službu zajedništva koje se odvija u mjesnoj Crkvi, između Crkava i s Crkvom kao cjelinom. Biskupov se lik stoga može prikladno razumjeti u spletu odnosa s dijelom Božjeg naroda koji mu je povjeren, s prezbiteratom i s đakonima, s posvećenim osobama, s drugim biskupima i s Rimskim biskupom, u perspektivi uvijek usmjerenoj prema poslanju.

b) Biskup je u svojoj Crkvi prvi odgovoran za naviještanje evanđelja i liturgiju. On vodi kršćansku zajednicu i promiče skrb za siromašne i obranu posljednjih. Kao vidljivo načelo jedinstva, on ima posebnu zadaću razlučivati i usklađivati različite karizme i službe potaknute Duhom za naviještanje evanđelja i općeg dobra zajednice. Ta se služba obnaša na sinodalan način

kada se vlast obnaša u suodgovornosti, propovijedajući iz slušanja vjernog Božjeg naroda te posvećenjem i slavljenjem liturgije poniznošću i obraćenjem.

c) Biskup ima nezamjenjivu ulogu u pokretanju i animiranju sinodalnog procesa u mjesnoj Crkvi, promičući cirkularnost između *svih, nekih i jednoga*. Biskupska služba (jedan) pojačava sudjelovanje *svih* vjernika, zahvaljujući doprinosu *nekih* koji su izravnije uključeni u procese razlučivanja i odlučivanja (participacija i tijela upravljanja). Uvjerenje s kojim biskup preuzima sinodalnu perspektivu i stil kojim obnaša vlast presudno utječu na sudjelovanje svećenika i đakona, laika i laikinja, posvećenih muškaraca i žena. Biskup je pozvan biti primjer sinodalnosti za sve.

d) U kontekstima u kojima se Crkva doživljava kao Božja obitelj, biskup se smatra ocem svih, međutim u sekulariziranim društvima doživljava se kriza njegova autoriteta. Važno je ne izgubiti iz vida sakramentalnu narav episkopata, kako se lik biskupa ne bi poistovjetio s kakvom građanskom vlasti.

e) Očekivanja od biskupa često su vrlo velika, a mnogi su biskupi govorili o tome da se osjećaju preopterećeno administrativnim i pravnim obvezama, što im otežava da u potpunosti ostvare svoje poslanje. Biskup se također mora nositi s vlastitom krhkošću i ograničenjima, i ne nalazi uvijek ljudsku i duhovnu potporu. Bolno iskustvo određene usamljenosti nije neuobičajeno. Zbog toga je važno s jedne strane vratiti se stavljanju bitnih vidova biskupova poslanja u središte pozornosti, a s druge strane njegovanju autentičnog bratstva među samim biskupima i među biskupima i njihovim svećenicima.

Pitanja koja treba razmotriti

f) Na teološkoj razini potrebno je dalje istražiti značenje veze uzajamnosti između biskupa i mjesne Crkve. Pozvan je voditi ju, a u isto vrijeme prepoznati i čuvati bogatstvo njezine povijesti, njezine tradicije i karizmi prisutnih u njoj.

g) Pitanje odnosa između sakramenta reda i jurisdikcije mora se dublje istražiti, u svjetlu koncilskog učiteljstva *Lumen gentium* i novijim učenjima, kao što je apostolska konstitucija *Praedicate evangelium*. Cilj takvog istraživanja jest razjasniti teološke i kanonske kriterije na kojima se temelji načelo podjele biskupovih odgovornosti te odrediti opseg, oblike i implikacije suodgovornosti.

h) Neki biskupi izražavaju nelagodu kada se od njih traži da interveniraju u pitanjima vjere i morala o kojima unutar episkopata ne postoji potpuna suglasnost. Potrebno je daljnje promišljanje o odnosu biskupskog kolegijaliteta i raznolikosti teoloških i pastoralnih pogleda.

i) Kultura transparentnosti i poštivanje postupaka uspostavljenih za zaštitu maloljetnika i ranjivih odraslih osoba sastavni su dio sinodalne Crkve. Potrebno je razvijati daljnje strukture posvećene prevenciji zlostavljanja. Osjetljivo pitanje postupanja sa zlostavljanjima stavlja mnoge biskupe u tešku situaciju da moraju pomiriti ulogu oca s ulogom suca.

Zahtjeva se procjena mogućnosti povjeravanja sudske zadaće drugom tijelu, koje bi bilo kanonski određeno.

Prijedlozi

j) Potrebno je provesti, u oblicima koji se zakonski tek trebaju definirati, strukture i procese za redovito preispitivanje biskupova rada, s obzirom na stil njegova autoriteta, gospodarsko upravljanje imovinom biskupije, funkcioniranje participativnih tijela te zaštitu od svih mogućih vrsta zlouporaba i zlostavljanja. Kultura polaganja računa sastavni je dio sinodalne Crkve koja promiče suodgovornost, ali i moguća zaštita od zlouporaba i zlostavljanja.

k) Traži se da Biskupsko vijeće (kan. 473 §4) i Biskupijsko ili eparhijsko pastoralno vijeće (CIC kan. 511, CCEU kan. 272) postanu obvezni i da biskupijska tijela suodgovornosti postanu operativnija, uključujući i u pravnom smislu.

l) Skupština traži da se pokrene preispitivanje kriterija odabira kandidata za biskupa, uravnotežujući ovlasti apostolskog nuncija sa sudjelovanjem biskupske konferencije. Također je potrebno proširiti konzultacije s Božjim narodom, slušajući veći broj laika i laikinja, posvećenih muškaraca i žena, te pazeći da se izbjegnu neprikladni pritisci.

m) Mnogi biskupi izražavaju potrebu za preispitivanjem djelovanja i jačanjem strukture metropolija (crkvenih pokrajina) i regija, kako bi mogli postati konkretan izraz kolegijalitet na tom području i mjesta u kojima biskupi mogu iskusiti bratstvo, uzajamnu potporu, transparentnost i šire konzultacije.

13. Rimski biskup u Biskupskom zboru

Sukladnosti

a) Sinodska dinamika također baca novo svjetlo na službu rimskog biskupa. Sinodalnost, naime, simfonijski artikulira zajedničarsku (*svi*), kolegijalnu (*neki*) i osobnu (*jedan*) dimenziju Crkve na mjesnoj, regionalnoj i univerzalnoj razini. U ovoj viziji petrovska služba rimskog biskupa intrinzična je sinodalnoj dinamici, kao što su to i zajedničarski vid koji uključuje sav Božji narod i kolegijalna dimenzija biskupske službe. Stoga se sinodalnost, kolegijalitet i primat odnose jedni na druge: primat pretpostavlja praksu sinodalnosti i kolegijalitet, kao što oboje podrazumijeva obnašanje primata.

b) Promicanje jedinstva svih kršćana bitan je vid službe rimskog biskupa. Ekumenski hod omogućio je da se produbi razumijevanje službe Petrova nasljednika, i to se mora činiti i u budućnosti. Odgovori na poziv koji je uputio sveti Ivan Pavao II. u enciklici *Ut unum sint*, kao i zaključci ekumenskih dijaloga, mogu pomoći katoličkom razumijevanju primata, kolegijaliteta, sinodalnosti i njihovih uzajamnih relacija.

c) Reforma Rimske kurije važan je vid sinodalnog puta Katoličke Crkve. Apostolska konstitucija *Praedicate evangelium* inzistira da se »Rimska kurija ne postavlja između pape i biskupâ, nego se stavlja u službu i papi i biskupima prema modalitetima koji su specifični za prirodu svakoga od njih« (PE I.8). Konstitucija promiče reformu koja se temelji na »životu zajedništva« (PE I.4) i na »zdravoj decentralizaciji« (EG 16, citirano u PE II.2). To što su mnogi članovi rimskih dikasterijâ dijecezanski biskupi, izražava katolicitet Crkve i treba pogodovati odnosu između kurije i mjesnih Crkava. Djelotvorna provedba *Praedicate evangelium* moći će potaknuti veću sinodalnost unutar Kurije, kako između različitih dikasterija tako i unutar svakog od njih.

Pitanja koja treba razmotriti

d) Traži se dublja analiza načina na koji obnovljeno razumijevanje episkopata unutar sinodalne Crkve utječe na službu rimskog biskupa i ulogu Rimske kurije. Ovo pitanje ima značajne reperkusije na način življenja suodgovornosti u upravljanju Crkvom. Na univerzalnoj razini, *Zakonik kanonskog prava* i *Zakonik kanona Istočnih Crkava* nude odredbe za kolegijalnije obnašanje papinske službe. Oni bi se mogli dalje razvijati u praksi i ojačati u budućem ažuriranju obaju tekstova.

e) Sinodalnost može rasvijetliti metode suradnje Kardinalskog zbora u Petrovoj službi i načine promicanja njihova kolegijalnog razlučivanja u redovnim i izvanrednim konzistorijima.

f) Za dobrobit Crkve važno je proučavati najprikladnije načine promicanja uzajamnog poznavanja i veza zajedništva među članovima Kardinalskog zbora, također uzimajući u obzir njihovu različitost podrijetla i kulture.

Prijedlozi

f) Pohodiad *limina apostolorum* najviši su trenutak relacija pastira mjesnih Crkava s Rimskim biskupom i njegovim najbližim suradnicima u Rimskoj kuriji. Trebalo bi preispitati oblik u kojem se one provode, kako bi se stvorile sve veće prilike za otvorenu i uzajamnu razmjenu koja ide u prilog zajedništvu i istinskom kolegijalitetu i sinodalnosti.

g) U svjetlu sinodalnog ustroja Crkve, potrebno je da dikasteriji Rimske kurije pojačaju konzultacije s biskupima, radi veće pozornosti na različitost situacija i pažljivijeg slušanja glasa mjesnih Crkava.

h) Čini se prikladnim osigurati oblike vrednovanja rada papinskih predstavnika od strane mjesnih Crkava u zemljama u kojima obnašaju svoje poslanje, s ciljem olakšavanja i usavršavanja njihova služenja.

j) Predlaže se poboljšanje i jačanje iskustva Kardinalskog vijeća (C-9) kao sinodalnog vijeća u službi Petrove službe.

k) U svjetlu učenja Drugoga vaticanskog koncila potrebno je pomno procijeniti je li prikladno rediti prelate Rimske kurije za biskupe.

14. Sinodalan pristup formaciji

Sukladnosti

- a) Svaka krštena osoba pozvana je brinuti se o vlastitoj formaciji kao odgovor na Gospodinove darove, koristeći talente koje je primila kako bi urodila plodom i stavila ih u službu svih. Vrijeme koje je Gospodin posvetio formaciji svojih učenika otkriva važnost ovog crkvenog djelovanja, često neprimjetnog, ali odlučujućeg za poslanje. Riječi zahvale i ohrabrenja upućujemo svima koji su uključeni u ovo područje te ih pozivamo da prihvate nove elemente koji proizlaze iz sinodalnog puta Crkve.
- b) Način na koji je Isus formirao učenike čini model na koji se pozivamo. Nije se ograničio na prenošenje nekih učenja, već je s njima dijelio život. Svojom molitvom uslišio je zahtjev: »Nauči nas moliti.« Hraneći mnoštvo učio je da ne otpuštaju potrebite. Koračajući prema Jeruzalemu, naznačio je put križa. Iz evanđelja učimo da formacija nije samo ili primarno jačanje vlastitih sposobnosti: to je obraćenje po logici Kraljevstva koja čak i poraze i neuspjeha može učiniti plodonosnima.
- c) Sveti Božji narod nije tek objekt, nego je prije svega subjekt suodgovoran za formaciju. Prva se formacija, zapravo, događa u obitelji. Tu često primamo prve navještaje vjere, na jeziku – ili bolje rečeno dijalektu – naših roditelja i djedova. Doprinos onih koji obnašaju službu u Crkvi stoga mora biti isprepleten s mudrošću jednostavnih u edukacijskom savezu koji je prijeko potreban zajednici. To je prvi znak formacije shvaćene u sinodskom smislu.
- d) U kršćanskoj inicijaciji nalazimo glavne smjernice za procese formacije. U središtu formacije jest produbljivanje *kerigme*, odnosno susret s Isusom Kristom koji nam nudi dar novog života. Katekumenska nas logika podsjeća da smo svi grešnici pozvani na svetost. Zbog toga se obvezujemo na putove obraćenja koje sakrament pomirenja dovodi do ispunjenja i hranimo želju za svetošću, potaknuti velikim brojem svjedoka.
- e) Mnogo je područja u kojima se odvija formacija Božjeg naroda. Uz teološku izobrazbu, spomenuta je ona koja se odnosi na niz specifičnih kompetencija: prakticiranje suodgovornosti, slušanje, razlučivanje, ekumenski i međureligijski dijalog, služenje siromasima i briga za zajednički dom, zalaganje kao *digitalni misionari*, olakšavanje procesa razlučivanja i razgovora u Duhu, izgradnja konsenzusa i rješavanje sukoba. Posebnu pozornost treba posvetiti katehetskoj formaciji djece i mladih, koje treba uključivati u aktivno sudjelovanje zajednice.
- f) Formiranje sinodalne Crkve treba poduzeti sinodalno: sav se Božji narod formira zajedno dok korača zajedno. Moramo nadvladati mentalitet delegiranja koji se nalazi u mnogim područjima pastoralna. Formiranje u sinodalnom ključu ima za cilj omogućiti Božjem narodu da u potpunosti živi

svoj krsni poziv, u obitelji, na radnom mjestu, u crkvenoj, društvenoj i intelektualnoj sferi. Cilj je omogućiti svakoj osobi aktivno sudjelovanje u poslanju Crkve prema vlastitim karizmama i pozivu.

Pitanja koja treba razmotriti

g) Preporučujemo dublje proučavanje teme emocionalnog i seksualnog odgoja, kako bi pratili mlade osobe na njihovom putu rasta i podržali emocionalno sazrijevanje onih koji su pozvani na celibat i posvećenu čistoću. Formacija u ovim područjima neophodna je pomoć u svim etapama života.

h) Važno je produbiti dijalog između humanističkih znanosti, posebice psihologije i teologije, za razumijevanje ljudskog iskustva koje nije ograničeno na suprotstavljanje njihovih doprinosa, nego ih integriira u zreliju sintezu.

i) Božji narod mora biti široko zastupljen u formaciji zaređenih službenika, kao što su već zahtijevale prethodne sinode. Stoga nam je potrebno temeljito preispitivanje programâ formacije, s posebnim naglaskom na to kako povećati doprinos žena i doprinos obitelji.

j) Biskupske konferencije potiče se na rad na regionalnoj razini kako bi zajednički stvorile kulturu trajne formacije, koristeći sve raspoložive izvore, uključujući razvoj digitalnih opcija.

Prijedlozi

k) U svjetlu sinodalnosti, predlažemo da se prednost daje pružanju programa osmišljenih i namijenjenih zajedničkom formiranju cijelog Božjeg naroda (laika, posvećenih osoba i zaređenih službenika). Na biskupijama je da te projekte potaknu unutar mjesnih Crkava. Potičemo biskupske konferencije da surađuju na regionalnoj razini kako bi zajednički stvorile kulturu trajne formacije, koristeći sve raspoložive resurse, uključujući razvoj digitalnih opcija.

l) Neka različite komponente Božjeg naroda budu zastupljene u tečajevima formacije za službu zaređenih, kako su već zahtijevale prethodne sinode. Uključenost žena je od posebne važnosti.

m) Potrebno je primijeniti odgovarajuće standarde i procese za odabir kandidata za službu zaređenih te poštovati uvjete koji se odnose na propedeutske programe.

n) O formaciji zaređenih službenika treba razmišljati u skladu sa sinodalnom Crkvom, u različitim kontekstima. To zahtijeva da kandidati za službu zaređenih, prije poduzimanja određenih procesa, steknu stvarno, iako početno iskustvo kršćanske zajednice. Proces formacije ne smije stvarati umjetno okruženje, odvojeno od zajedničkog života vjernika. Čuvajući potrebe formacije za službu zaređenih, poticat će vjerodostojan duh služenja Božjem narodu u propovijedanju, slavljenju sakramenata i promicanju milosrđa. To može zahtijevati reviziju *Ratio fundamentalis* za svećenike i trajne đakone.

o) U pripremi za sljedeće zasjedanje skupštine potrebno je provesti konzultacije s odgovornima za početnu i trajnu formaciju svećenika kako bi se procijenilo prihvaćanje sinodalnog procesa i predložile promjene potrebne za promicanje obnašanja autoriteta u stilu primjerenom sinodalnoj Crkvi.

15. Crkveno razlučivanje i otvorena pitanja

Sukladnosti

a) Iskustvo razgovora u Duhu bilo je obogaćujuće za sve one koji su u njemu sudjelovali. Osobito je cijenjen komunikacijski stil koji favorizira slobodu u izražavanju vlastitog stajališta i uzajamno slušanje. Time se izbjegava prebrz prelazak na raspravu temeljenu na ponavljanju vlastitih argumenata, koja ne ostavlja prostora i vremena za razumijevanje promišljanja drugih.

b) Ovaj temeljan pristup stvara povoljan kontekst za pažljivo razmatranje pitanja koja su kontroverzna i unutar Crkve, kao što su antropološki učinci digitalnih tehnologija i umjetne inteligencije, nenasilje i legitimna samoobrana, pitanja vezana uz službu i pitanja vezana uz seksualnost i *tjelesnost*, i druga.

c) Da bi se razvilo autentično crkveno razlučivanje u ovim i drugim područjima, potrebno je pristupiti tim pitanjima u svjetlu Božje riječi i učiteljstva, šire informacijske baze i artikuliranije refleksivne komponente. Kako bismo izbjegli traženje utočišta u udobnosti konvencionalnih formula, moramo pružiti priliku za dijalog koji uključuje humanističke i društvene znanosti, kao i filozofsko i teološko promišljanje.

d) Među pitanjima o kojima je važno nastaviti razmišljati jest i ono o odnosu između ljubavi i istine te odjecima koje to ima na mnoge kontroverzne teme. Ovaj odnos, prije nego što se smatra izazovom, zapravo je milost koja se otkriva u Kristu. Isus je zapravo ispunio obećanje koje čitamo u psalmima: »Ljubav će se i Vjernost sastati, Pravda i Mir zagrliti. Vjernost će nicat' iz zemlje, Pravda će gledat' s nebesa« (Ps 85,11-12).

e) Nekoliko evanđeoskih odlomaka otkriva da Isus susreće ljude u jedinstvenosti njihove osobne priče i situacije. Nikada ne polazi od predrasuda i etiketa, nego od autentične relacije u koju se svim srcem uključuje, pa i pod cijenu da se izloži nerazumijevanju i odbacivanju. Isus uvijek sluša vapaj za pomoć potrebitima, čak i kad ostaje neizrečen, izvodi geste koje izražavaju ljubav i vraćaju povjerenje, on svojom prisutnošću omogućuje nov život: tko god ga sretne, odlazi preobražen. To se događa jer istina koju Isus donosi nije ideja, nego sama Božja prisutnost među nama, a ljubav s kojom djeluje nije samo osjećaj, već pravda Kraljevstva koje mijenja povijest.

f) Poteškoće s kojima se susrećemo u prevođenju ove jasne evanđeoske

vizije u pastoralne izbore znak su naše nesposobnosti da živimo u skladu s evanđeljem i podsjećaju nas da ne možemo podržati one koji trebaju pomoć, osim kroz naše osobno i društveno obraćenje. Ako nauk koristimo grubo i s osuđujućim stavom, izdajemo evanđelje, ako prakticiramo »jeftino« milosrđe, ne prenosimo ljubav Božju. Jedinstvo istine i ljubavi podrazumijeva nošenje teškoća drugih do te mjere da ih učinimo svojima, kao što se to događa između prave braće i sestara. Zbog toga se ovo jedinstvo može postići samo strpljivim slijedenjem puta pratnje.

g) Određena pitanja, poput onih koja se odnose na rodni identitet i seksualnu orijentaciju, kraj života, teške bračne situacije, etičke probleme povezane s umjetnom inteligencijom, kontroverzna su ne samo u društvu već i u Crkvi, jer postavljaju nova pitanja. Katkad antropološke kategorije koje smo razvili nisu dovoljne da obuhvate složenost elemenata koji proizlaze iz iskustva ili znanstvenih spoznaja te zahtijevaju doradu i daljnje proučavanje. Važno je odvojiti potrebno vrijeme za ovo razmišljanje i uložiti u njega najbolje snage, ne prepuštajući se pojednostavljujućim prosudbama koje štete ljudima i Tijelu Crkve. Mnoge naznake učiteljstvo već nudi i one čekaju da budu pretočene u odgovarajuće pastoralne inicijative. I tamo gdje su potrebna daljnja pojašnjenja, Isusovo ponašanje, uklopljeno u molitvu i obraćenje srca, pokazuje nam put koji trebamo slijediti.

Pitanja koja treba razmotriti

h) Prepoznamo potrebu nastaviti crkveno promišljanje o izvornom prepletanju ljubavi i istine koju svjedoči Isus, s ciljem crkvene prakse vjerne njegovu nadahnuću.

i) Potičemo stručnjake u različitim područjima znanosti da spoje svoje znanje sa svojom duhovnošću kako bi ono što nude bila prava crkvena služba. Sinodalnost u ovom kontekstu znači spremnost na zajedničko promišljanje u službi poslanja, u različitosti pristupa, ali u skladu nakana.

j) Potrebno je identificirati uvjete koji omogućuju teološka i kulturološka istraživanja koja mogu početi od svakodnevnog iskustva svetog Božjeg naroda i staviti mu se u službu.

Prijedlozi

k) Predlažemo da se u svjetlu Božje riječi, crkvenog učenja, teološkog promišljanja i uvažavanja sinodalnog iskustva razviju inicijative koje omogućuju zajedničko razlučivanje o kontroverznim doktrinarnim, pastoralnim i etičkim pitanjima. To se može postići dubinskim raspravama među stručnjacima različitih kompetencija i iskustava u institucionalnom okruženju koje štiti povjerljivost rasprave i promiče iskrenu raspravu, dajući prostora, kada je to prikladno, i glasu osoba na koje izravno utječu pitanja koja se razmatraju. Takve bi inicijative trebalo pokrenuti prije sljedećeg sinodskoga zasjedanja skupštine.

16. Za Crkvu koja sluša i prati

Sukladnosti

a) Slušanje je riječ koja najbolje izražava najintenzivnije iskustvo koje je karakteriziralo prve dvije godine sinodskog procesa, kao i rada skupštine. Ovo je slušanje dano i primljeno. Slušanje je duboko ljudska stvarnost, dinamika reciprociteta u kojoj svaki doprinosi putu drugoga dok prima doprinos vlastitom.

b) Biti pozvan govoriti i biti slušan u Crkvi i od Crkve bilo je intenzivno i neočekivano iskustvo za mnoge od onih koji su sudjelovali u sinodskom procesu na mjesnoj razini, osobito među onima koji trpe oblike marginalizacije u Crkvi i u društvu. Biti saslušan iskustvo je afirmacije i priznanja vlastitog dostojanstva: to je moćan način uključivanja ljudi i zajednica.

c) Stavljanje Isusa Krista u središte našeg života zahtijeva određenu samopožrtvovnost. Iz ove perspektive, slušanje zahtijeva spremnost na decentralizaciju sa sebe kako bi se napravilo mjesta za druge. Doživjeli smo to u dinamici razgovora u Duhu. Riječ je o zahtjevnoj asketskoj vježbi koja obvezuje svaku osobu da prepozna vlastita ograničenja i djelomičnost svoga stajališta. Zbog toga otvara mogućnost slušanja glasa Božjega Duha koji govori i izvan granica crkvene zajednice i može pokrenuti put promjene i obraćenja.

d) Slušanje ima kristološko značenje: ono znači usvojiti Isusov stav prema ljudima s kojima se susretao (vidi Fil 2,6-11). Ima i crkvenu vrijednost, jer je Crkva ta koja sluša, putem djelovanja krštenika koji ne djeluju samo u svoje ime, već u ime zajednice.

e) Tijekom sinodskog procesa Crkva je naišla na mnoge osobe i mnoge skupine koje traže da ih se sluša i prati. Prije svega spominjemo mlade, čiji je zahtjev za slušanjem i pratnjom snažno odjeknuo na njima posvećenoj sinodi (2018.) i na ovoj skupštini, što potvrđuje potrebu za preferencijalnom opcijom za mlade.

f) Crkva mora s posebnom pozornošću i osjetljivošću slušati glasove žrtava i onih koji su preživjeli seksualno, duhovno, ekonomsko, institucionalno zlostavljanje, zlouporabu moći i savjesti od strane članova klera ili osoba s crkvenim imenovanjima. Autentično slušanje temeljan je element puta do ozdravljenja, pokajanja, pravde i pomirenja.

g) Skupština izražava svoju blizinu i potporu svima onima koji prihvaćaju biti sami kao izbor donesen u vjernosti tradiciji i učiteljstvu Crkve u pitanjima braka i seksualne etike, koji prepoznaju izvor života. Kršćanske zajednice pozvane su im biti blizu, slušati ih i pratiti u njihovoj predanosti.

h) Na različite načine, osobe koje se osjećaju marginalizirane ili isključene iz Crkve, zbog svoje bračne situacije, identiteta i seksualnosti,

također traže da budu saslušane i praćene, te da se brani njihovo dostojanstvo. Na skupštini se osjetio dubok osjećaj ljubavi, milosrđa i suosjećanja za ljude koji su ili se osjećaju povrijeđenima ili zapostavljenima od Crkve, koji žele mjesto koje će nazvati *domom* gdje se mogu osjećati sigurno, da ih se sluša i poštuje, bez straha da će se osjećati osuđivanima. Slušanje je preduvjet za zajednički hod u potrazi za Božjom voljom. Skupština ponavlja da kršćani uvijek moraju pokazati poštovanje prema dostojanstvu svake osobe.

i) Osobe koje trpe različite oblike siromaštva, isključenosti i marginalizacije unutar naših društava u kojima raste nejednakost također se obraćaju Crkvi u potrazi za ljubavlju, slušanjem i pratnjom. Ovo slušanje omogućuje Crkvi da razumije stvarnost siromaštva i marginalizacije te da se konkretno stavi uz te osobe, ali prije svega da dopusti da je one evangeliziraju. Zahvaljujemo i ohrabrujemo one koji su angažirani u službi slušanja i praćenja onih koji su u zatvoru. Oni posebno trebaju iskusiti Gospodinovu milosrdnu ljubav i ne osjećati se izoliranima od zajednice. U ime Crkve ostvaruju Gospodinove riječi: »U tamnici bijah i dođoste k meni« (Mt 25,36).

j) Mnogi ljudi doživljavaju stanje usamljenosti koje je često blizu napuštanja. Starije i bolesne osobe često su nevidljive u društvu. Potičemo župe i kršćanske zajednice da im budu blizu i da ih slušaju. Djela milosrđa nadahnuta evanđeoskim riječima »oboljeh i pohodiste me« (Mt 25,36) imaju duboko značenje za uključene ljude i za njegovanje širih veza zajednice.

k) Crkva želi slušati sve, a ne samo one koji znaju kako da se njihov glas lakše čuje. U nekim regijama, iz kulturnih i društvenih razloga, pripadnicima određenih skupina, kao što su mladi, žene i manjine, može biti teže slobodno se izražavati u javnim ili crkvenim prostorima. Život pod represivnim i diktatorskim režimima također narušava tu slobodu. Isto se može dogoditi kada obnašanje autoriteta unutar kršćanske zajednice postane opresivno, a ne oslobađajuće.

Pitanja koja treba razmotriti

l) Slušanje zahtijeva bezuvjetno prihvaćanje. To ne znači kompromitiranje naviještanja evanđelja ili podržavanje bilo kojeg predloženog mišljenja ili stajališta. Isus je otvorio nove obzore onima koje je bezuvjetno slušao, a mi smo pozvani činiti isto kako bismo podijelili Radosnu vijest spasenja onima koje susrećemo.

m) Raširene u mnogim dijelovima svijeta, bazične zajednice ili male kršćanske zajednice, potiču praksu slušanja krštenika i među njima. Pozvani smo povećati njihov potencijal, također istražujući kako ih je moguće prilagoditi urbanim kontekstima.

Prijedlozi

n) Što bismo trebali promijeniti kako bi oni koji se osjećaju isključenima mogli doživjeti Crkvu koja više prihvaća? Slušanje i pratnja nisu samo

pojedinačne inicijative, nego oblik crkvenog djelovanja. Zbog toga moraju pronaći mjesto unutar uobičajenog pastoralnog planiranja i operativnog strukturiranja kršćanskih zajednica na različitim razinama, cijeneći također duhovnu pratnju. Sinodalna Crkva mora biti Crkva koja sluša i to se opredjeljenje mora pretočiti u praksu.

o) Crkva ne počinje od nule, nego ima brojne ustanove i strukture koje obnašaju ovu dragocjenu zadaću. Sjetimo se, primjerice, raširenog rada slušanja i praćenja siromašnih, marginaliziranih, migranata i izbjeglica koji provode Caritas i mnogi drugi subjekti povezani s posvećenim životom ili laičkim udrugama. Moramo raditi na jačanju njihove povezanosti sa životom crkvene zajednice, sprječavajući da ih se doživljava kao aktivnosti koje su povjerene tek nekima.

p) Osobe koje obnašaju službu slušanja i pratnje, u različitim oblicima, trebaju odgovarajuću formaciju, uzimajući u obzir iskustva onih s kojima dolaze u kontakt. Također se moraju osjećati podržano od zajednice. Sa svoje strane, kršćanske zajednice trebaju postati potpuno svjesne vrijednosti službe koja se obnaša u njihovo ime i biti u stanju primiti plodove ovog slušanja. Kako bismo ovoj službi dali veću vidljivost, predlažemo uspostavu ministerijalne službe slušanja i pratnje utemeljene na krštenju, prilagođene različitim kontekstima. Metode njegova pružanja trebale bi promicati veću uključenost zajednice.

q) SECAM (Simpozij biskupskih konferencija Afrike i Madagaskara) potiče na promicanje teološkog i pastoralnog razlučivanja o pitanju poligamije i pratnje ljudi u poligamnim zajednicama koji pristupaju vjeri.

17. Poslanje u digitalnom okruženju

Sukladnosti

a) Digitalna kultura predstavlja temeljnu promjenu u načinu na koji poimamo stvarnost i posljedično se odnosimo prema sebi, jedni prema drugima, prema okolini, a također prema Bogu. Digitalno okruženje mijenja naše procese učenja, percepciju vremena, prostora, tijela, međuljudskih odnosa i naš cjelokupan način razmišljanja. Dualizam između stvarnog i virtualnog ne opisuje na odgovarajući način stvarnost i iskustvo ljudi, osobito najmlađih, takozvanih *digitalnih urođenika*.

b) Digitalna kultura, dakle, nije toliko posebno područje poslanja, koliko ključna dimenzija svjedočanstva Crkve u suvremenoj kulturi. Zato ima posebno značenje u sinodalnoj Crkvi.

c) Misionari su s Kristom uvijek išli prema novim granicama, predvođeni i vođeni djelovanjem Duha. Danas je red na nas da dosegneмо aktualnu kulturu u svim prostorima gdje ljudi traže smisao i ljubav, uključujući prostore u koje ulaze putem svojih mobitela i tableta.

d) Ne možemo evangelizirati digitalnu kulturu, a da je prethodno ne razumijemo. Mladi ljudi, a među njima sjemeništari, mladi svećenici i mladi

posvećeni muškarci i žene, koji često imaju duboko i izravno iskustvo o tome, najprikladniji su za provođenje poslanja Crkve u digitalnom okruženju, kao i za pratnju ostatka zajednice, uključujući pastire, u boljem upoznavanju s njezinom dinamikom.

e) Unutar sinodalnog procesa, inicijative projekta *Digitalna sinoda (Crkva te sluša)* pokazuju potencijal digitalnog okruženja kojem se pristupa u misionarskom ključu, kreativnost i velikodušnost onih koji se njime bave, te važnost pružanja formacije, pratnje i mogućnosti za ravnopravnu raspravu i suradnju.

Pitanja koja treba razmotriti

f) Internet je sve prisutniji u životima djece i obitelji. Iako ima veliki potencijal da poboljša naše živote, također može uzrokovati štetu i rane, primjerice putem bulizma, dezinformacije, seksualnog iskorištavanja i ovisnosti. Žurno je potrebno razmisliti o tome kako kršćanska zajednica može podržati obitelji u osiguravanju da internetski prostor bude ne samo siguran, već i duhovno životvoran.

g) Postoje mnoge vrijedne i korisne internetske inicijative povezane s Crkvom koje pružaju izvrsnu katehezu i formaciju vjere. Nažalost, postoje i stranice na kojima se pitanja vezana uz vjeru obrađuju na površan, polariziran pa čak i na način pun mržnje. Kao Crkva i kao pojedinačni digitalni misionari imamo dužnost zapitati se kako osigurati da naša internetska prisutnost bude iskustvo rasta za one s kojima komuniciramo.

h) Internetske apostolske inicijative imaju opseg i doseg djelovanja koji se proteže izvan tradicionalno shvaćenih teritorijalnih granica. To postavlja važna pitanja o tome kako se oni mogu regulirati i koja je crkvena vlast odgovorna za nadzor.

i) Moramo razmotriti i implikacije nove digitalne misionarske granice za obnovu postojećih župnih i dijecezanskih struktura. Kako u sve digitalnijem svijetu izbjeći zarobljenost u načinu razmišljanja koji nastoji samo sačuvati ono što već radimo, te umjesto toga osloboditi nove energije za nove oblike poslanja?

j) Pandemija bolesti COVID-19 potaknula je niz kreativnih internetskih pastoralnih inicijativa koje su smanjile učinke iskustva izolacije i usamljenosti s kojima se posebno suočavaju stariji i ranjivi članovi zajednice. Katoličke obrazovne ustanove također su učinkovito koristile internetske platforme kako bi nastavile nuditi formaciju i katehezu tijekom zaključavanja. Dobro je da procijenimo što nas je ovo iskustvo naučilo i koje bi trajne koristi mogle biti za poslanje Crkve u digitalnom okruženju.

k) Mnogi mladi ljudi, koji također traže ljepotu, napustili su fizičke prostore Crkve u koje ih i dalje pokušavamo pozvati, favorizirajući umjesto toga internetske prostore. To uključuje pronalaženje novih načina kako ih uključiti i ponuditi im formaciju i katehezu. To je nešto što treba uzeti u obzir iz pastoralne perspektive.

Prijedlozi

l) Moramo pružiti mogućnosti za prepoznavanje, formaciju i pratnju onih koji već rade kao digitalni misionari, i istodobno olakšati umrežavanje među njima.

m) Važno je stvoriti suradničke mreže utjecajnih osoba (influencera) koje uključuju ljude drugih religija ili one koji možda ne ispovijedaju nikakvu vjeru, ali koji žele surađivati na zajedničkim ciljevima za promicanje dostojanstva ljudske osobe, pravde i brige za zajednički dom.

18. Participativna tijela

Sukladnosti

a) Kao članovi vjernog Božjeg naroda, svi su krštenici suodgovorni za poslanje, svatko prema svom pozivu, svojim iskustvom i sposobnošću. Stoga svatko pridonosi zamišljanju i odlučivanju o koracima za reformu kršćanskih zajednica i Crkve u cjelini, kako bi ona doživjela »slatku i utješnu radost evangelizacije«. Svrha sinodalnosti, u sastavu i funkcioniranju tijela u kojima se oblikuje, jest poslanje. Suodgovornost je za poslanje: to potvrđuje da smo doista okupljeni u Isusovo ime, to oslobađa participativna tijela od birokratskih ograničenja i svjetovnih logika moći i čini okupljanje plodnim.

b) U svjetlu novijeg učiteljstva (osobito *Lumen gentium* i *Evangelii gaudium*), ova suodgovornost svih u poslanju mora biti kriterij na kojemu se temelji strukturiranje kršćanskih zajednica i cijele mjesne Crkve sa svim njezinim službama, u svim njezinim ustanovama, u svakom od njezinih pastoralnih tijela (vidi 1 Kor 12,4-31). Ispravno priznavanje odgovornosti laika za poslanje u svijetu ne može postati izgovor da se samo biskupima i svećenicima pripisuje briga za kršćansku zajednicu.

c) Autoritet *par excellence* jest autoritet Božje riječi, koja mora nadahnjivati svaki sastanak participativnih tijela, svako savjetovanje i svaki proces donošenja odluka. Da bi se to dogodilo, potrebno je da okupljanje na svakoj razini crpi smisao i snagu iz euharistije i odvija se u svjetlu Riječi koja se sluša i dijeli u molitvi.

d) Sastav raznih vijeća za razlučivanje i donošenje odluka sinodalne misionarske zajednice mora osigurati prisutnost muškaraca i žena koji imaju apostolsko raspoloženje, koji se ne ističu ponajprije čestim posjećivanjem crkvenih prostora, već istinskim evanđeoskim svjedočanstvom u najobičnijoj životnoj stvarnosti. Božji je narod tim više misionarski što je sposobniji učiniti da u njemu, također u participativnim tijelima, odjekuju glasovi onih koji već žive poslanje nastanjujući svijet i njegove periferije.

Pitanja koja treba razmotriti

e) U svjetlu onoga što smo uzajamno podijelili, vjerujemo da je važno razmisliti o tome kako promicati sudjelovanje u raznim vijećima kada mnogi

smatraju da nisu dorasli zadatku. Sinodalnost raste kada je svaki član uključen u procese i donošenje odluka za poslanje Crkve. U tom smislu nas izgrađuju i ohrabruju mnoge male kršćanske zajednice u Crkvama u nastajanju, koje žive blizinu svakodnevice okolo Božje riječi i euharistije.

f) U postsinodskoj apostolskoj pobudnici *Amoris laetitia* papa Franjo povjerio je Crkvi promjene u sastavu participativnih tijela, ta se zadaća ne može dalje odgađati. Sudjelovanje muškaraca i žena koji žive u složenim emocionalnim i bračnim situacijama »može doći do izražaja u različitim crkvenim službama: stoga je potrebno razabrati koji se od raznih oblika isključenja, koji su sad na snazi u liturgijskom, pastoralnom, obrazovnom i institucionalnom okviru, mogu prevladati« (br. 299). Razlučivanje o kojemu je riječ također se odnosi na isključenje iz participativnih tijela župne i biskupijske zajednice, koje se prakticira u nekim mjesnim Crkvama.

g) Iz perspektive jedinstvenosti crkvenog zajedništva: Kako možemo ispreplesti savjetodavne i promišljene vidove sinodalnosti? S obzirom na raznolikost karizmatičnih darova i darova ministerijalnih službi Božjeg naroda, kako integrirati zadaće savjetovanja, razlučivanja i odlučivanja u različitim participativnim tijelima?

Prijedlozi

h) Na temelju razumijevanja Božjeg naroda kao aktivnog subjekta poslanja evangelizacije, predlažemo donošenje zakona o obveznoj naravi pastoralnih vijeća u kršćanskim zajednicama i mjesnim Crkvama. Zajedno se participativna tijela trebaju ojačati odgovarajućom prisutnošću laika i laikinja, prepoznajući ulogu koju mogu imati u razlučivanju odluka na temelju svoga krštenja.

i) Participativna tijela predstavljaju prvo područje u kojem se može iskusiti dinamika odgovornosti onih koji obavljaju odgovorne zadatke. Dok ih ohrabrujemo u njihovoj predanosti, pozivamo ih da prakticiraju kulturu odgovornosti prema zajednici čiji su izraz.

19. Grupiranja Crkava unutar zajedništva cijele Crkve

Sukladnosti

a) Uvjereni smo da svaka Crkva, unutar zajedništva Crkava, ima mnogo za ponuditi, jer Duh Sveti obilato dijeli svoje darove na opću korist. Ako Crkvu promatramo kao Tijelo Kristovo, lakše ćemo shvatiti da su različiti članovi uzajamno ovisni i dijele isti život: »I ako trpi jedan ud, trpe zajedno svi udovi; ako li se slavi jedan ud, raduju se zajedno svi udovi« (1 Kor 12,26). Stoga želimo razviti duhovne stavove koji proizlaze iz ovog pogleda: poniznost i velikodušnost, poštovanje i dijeljenje. Važna je i volja za rastom u uzajamnom poznavanju i pripremanje potrebnih struktura kako bi razmjena duhovnih bogatstava, misionarskog učenja i materijalnih dobara,

mogla postati konkretna stvarnost.

b) Tema grupiranja mjesnih Crkava pokazala se temeljnom za potpuno obnašanje sinodalnosti u Crkvi. Odgovarajući na pitanje kako oblikovati primjere sinodalnosti i kolegijaliteta koji uključuju skupine mjesnih Crkava, skupština se usuglasila oko važnosti crkvenog razlučivanja koje provode biskupske konferencije i kontinentalne skupštine za ispravno provođenje prve etape sinodalnog procesa.

c) Sinodalan proces pokazao je kako tijela predviđena *Zakonikom kanonskog prava* i *Zakonikom kanona za Istočne Crkve* učinkovitije obnašaju svoju funkciju kada se shvaćaju polazeći od mjesnih Crkava. Činjenica da je Crkva (*Ecclesia tota*) zajednica Crkava, zahtijeva da svaki biskup shvaća i živi brigu za sve Crkve (*sollicitudo omnium Ecclesiarum*) kao konstitutivan vid svoje službe pastira Crkve.

d) Biskupske su konferencije imale odlučujuću ulogu u prvoj etapi sinodalnog procesa. Proces je iznio potrebu za sinodalnošću i kolegijalitetom na kontinentalnoj razini. Tijela koja djeluju na tim razinama pridonose obnašanju sinodalnosti, poštujući mjesne stvarnosti i procese inkulturacije. Skupština je izrazila uvjerenje da će se na taj način prevladati rizik jednoličnosti i centralizma u upravljanju Crkvom.

Pitanja koja treba razmotriti

e) Prije kreiranja novih crkvenih struktura, osjećamo potrebu ojačati i revitalizirati postojeće. Također je potrebno proučiti, na ekleziološkoj i kanonskoj razini, implikacije reforme struktura koje se odnose na grupiranje Crkava, kako bi one poprimile potpuniji sinodalan karakter.

f) Uzimajući u obzir sinodalne prakse Crkve prvog tisućljeća, predlažemo proučavanje kako se drevne ustanove mogu obnoviti u sadašnjem kanonskom poretku, usklađujući ih s novostvorenima, poput biskupskih konferencija.

g) Smatramo neophodnim dodatno proučavati doktrinarnu i pravnu narav biskupskih konferencija, prepoznajući mogućnost kolegijalnog djelovanja, uključujući pitanja nauka koja se pojavljuju u lokalnom kontekstu, čime se ponovno otvara promišljanje o motupropriju *Apostolos suos*.

h) Treba preispitati kanone koji se odnose na određena vijeća (plenarna i pokrajinska) kako bi se putem njih postiglo veće sudjelovanje Božjeg naroda, prema uzoru na rasporedbu dobivenu na nedavnom plenarnom vijeću u Australiji.

Prijedlozi

i) Među strukturama koje su već predviđene *Zakonikom kanonskog prava*, predlažemo jačanje crkvene pokrajine ili metropolije, kao mjesta zajedništva mjesnih Crkava određenog područja.

j) Relevantna tijela trebala bi provoditi sinodalnost na regionalnoj, nacionalnoj i kontinentalnoj razini u skladu s uvidima koji su se pojavili u vezi s grupacijama Crkava.

k) Tamo gdje je to potrebno, predlažemo kreiranje međunarodnih crkvenih pokrajina, za dobrobit biskupa koji ne pripadaju nijednoj biskupskoj konferenciji i za promicanje zajedništva među Crkvama preko državnih granica.

l) U zemljama latinskog obreda u kojima postoji i hijerarhija Istočnih katoličkih Crkava, preporučujemo uključivanje istočnih biskupa u nacionalne biskupske konferencije, ostavljajući netaknutu njihovu upravnu autonomiju utvrđenu njihovim Zakonikom.

m) Treba razraditi kanonsku konfiguraciju kontinentalnih skupština koja će, poštujući posebnosti svakog kontinenta, uzimati u obzir sudjelovanje biskupskih konferencija i Crkava, s vlastitim izaslanicima koji će predstavljati raznolikost vjernog Božjeg naroda.

20. Biskupska sinoda i crkvene skupštine

Sukladnosti

a) Čak i kada je iskusila umor od *zajedničkog hoda*, skupština je uočila evanđeosku radost što smo Božji narod. Novosti predložene za ovaj trenutak sinodskog hoda općenito su pozdravljene. Najočitije su: prijelaz slavlja Sinode s događaja na proces (kako upućuje apostolska konstitucija *Episcopalis communio*); nazočnost drugih članova, žena i muškaraca, uz biskupe; aktivna prisutnost bratskih delegata; duhovna obnova u pripremi za skupštinu; euharistijska slavlja u Bazilici sv. Petra; ozračje molitve i način razgovora u Duhu; sâm raspored skupštine u dvorani Pavla VI.

b) Skupština Biskupske sinode, zadržavajući svoj biskupski karakter, ovom je prigodom dobro pokazala unutarnju vezu između sinodalne dimenzije života Crkve (sudjelovanje svih), dimenzije kolegijaliteta (briga biskupa za cijelu Crkvu) i dimenzije prvenstva (služba Rimskog biskupa, jamca zajedništva).

c) Sinodski proces bio je i jest vrijeme milosti koje nas ohrabruje. Bog nam nudi priliku da iskusimo novu kulturu sinodalnosti, sposobnu usmjeriti život i poslanje Crkve. Međutim, podsjetili smo da nije dovoljno stvoriti strukture suodgovornosti ako nedostaje osobno obraćenje za misionarsku sinodalnost. Sinodalni procesi ne umanjuju osobnu odgovornost onih koji su svojom službom i svojim karizmama pozvani na sudjelovanje, nego je dodatno potiču.

Pitanja koja treba razmotriti

d) Cijenjena je prisutnost članova i članica, koji nisu biskupi, kao svjedokâ sinodalnog puta. Međutim, ostaje otvoreno pitanje učinka njihove prisutnosti kao punopravnih članova na biskupski karakter skupštine. Neki vide rizik da se specifična zadaća biskupa ne razumije na odgovarajući način. Također će biti razjašnjeno na temelju kojih kriterija članovi koji nisu biskupi mogu biti pozvani u skupštinu.

e) Navedena su iskustva kao što su Prva latinoamerička i karipska crkvena skupština u studenom 2021. godine, tijela Božjeg naroda u Brazilu i Australijsko plenarno vijeće. Ostaje da se utvrdi i dublje istraži kako artikulirati sinodalnost i kolegijalitet u budućnosti, razlikujući (bez nepotrebnog odvajanja) doprinos svih članova Božjeg naroda u donošenju odluka i posebne zadaće biskupa. Artikulaciju sinodalnosti, kolegijaliteta i primata ne treba tumačiti u statičnom ili linearnom obliku, nego prema dinamičnoj kružnosti, u diferenciranoj sudgovornosti.

f) Ako je na regionalnoj razini moguće razmišljati o sljedećim koracima (crkvena skupština nakon koje slijedi biskupsko zasjedanje), smatra se prikladnim pojasniti kako bi se to moglo predložiti s obzirom na Katoličku Crkvu u cjelini. Jedni vjeruju da formula usvojena na ovoj skupštini odgovara toj potrebi, drugi predlažu da nakon crkvene skupštine slijedi biskupska koja bi zaključila razlučivanje, treći preferiraju da se biskupima pridrži uloga članova sinodske skupštine.

g) Također će trebati istražiti i razjasniti način na koji stručnjaci iz različitih disciplina, posebice teolozi i kanonski pravnici, mogu dati svoj doprinos radu sinodske skupštine i procesima sinodalne Crkve.

h) Također će biti potrebno razmisliti o tome kako internet i medijska komunikacija utječu na sinodalne procese.

Prijedlozi

i) Osigurati vrednovanje sinodalnih procesa na svim razinama Crkve.

j) Ocijeniti plodove Prvog zasjedanja XVI. redovite opće skupštine Biskupske sinode.

NASTAVAK PUTA

Kako da prisposobimo kraljevstvo nebesko

ili u kojoj da ga prisposobi iznesemo? (Mk 4,30)

Riječ Gospodnja ima prednost nad riječima Crkve. Riječi učenika, pa i riječi Sinode, samo su odjek onoga što sâm Gospodin govori.

Isus je odlučio govoriti u prisposobama kako bi navijestio Kraljevstvo. Pronašao je slike koje govore o Božjem otajstvu u uobičajenim iskustvima ljudskog života: prirodnom svijetu, radnom mjestu, elementima svakodnevice. Na taj nam je način dao do znanja da nas Božje kraljevstvo nadilazi, ali nam nije strano. Ili ćemo vidjeti Božje kraljevstvo u stvarima ovoga svijeta, ili ga nikada nećemo vidjeti.

Isus je vidio vlastitu sudbinu predstavljenu u sjemenu koje pada na zemlju, u nečemu naizgled bez vrijednosti čemu je suđeno da trune, ali u njemu živi nezaustavljiva, nepredvidljiva, uskrsna dinamika života. To je dinamičnost predodređena da daje život, da postane kruh za mnoge, kruh predodređen da postane euharistija.

Danas, u kulturi borbe za prevlast i opsjednutosti vidljivošću, Crkva je pozvana ponavljati Isusove riječi, vraćati ljude u život u svoj njihovoj snazi.

»Kako da prisposobimo kraljevstvo nebesko ili u kojoj da ga prisposobi iznesemo?« Ovo Gospodinovo pitanje osvjetljava posao koji nas sada čeka. Ne radi se o tome da se raspršimo na mnoga područja, slijedeći učinkovitu i proceduralnu logiku. Umjesto toga, radi se o tome da se među mnogim riječima i prijedlozima ovog Izvješća uhvati ono što se predstavlja kao malo sjeme, ali puno budućnosti, i zamišlja kako ga predati zemlji koja će ga učiniti zrelim za život mnogih. »Kako će to biti?«, pitala se Marija u Nazaretu (Lk 1,34) nakon što je čula Riječ. Odgovor je samo jedan: ostati u sjeni Duha i prepustiti se njegovoj snazi.

Dok usmjeravamo svoj pogled prema razdoblju do drugog zasjedanja, zahvaljujemo Gospodinu na dosadašnjem putu i na milosti kojima nas je blagoslovio. Sljedeću etapu povjeravamo zagovoru Blažene Djevice Marije, znaku sigurne nade i utjehe na putu vjernog Božjeg naroda te zagovoru svetih apostola Šimuna i Jude, čiji je danas blagdan.

Adsumus Sancte Spiritus!

Rim, 28. listopada 2023., blagdan svetih Šimuna i Jude, apostola

SADRŽAJ

Sinodalna Crkva u poslanju

UVOD

PRVI DIO – *LICE SINODALNE CRKVE*

1. Sinodalnost: Iskustvo i razumijevanje
2. Okupljeni i od Trojstva poslani
3. Ulazak u zajednicu vjere: Kršćanska inicijacija
4. Siromašni, protagonisti hoda Crkve
5. Crkva »iz svakoga plemena, jezika, puka i naroda«
6. Tradicije Istočnih Crkava i Latinske Crkve
7. Na putu prema jedinstvu kršćana

DRUGI DIO – *SVI UČENICI, SVI MISIONARI*

8. Crkva je poslanje
9. Žene u životu i poslanju Crkve
10. Posvećeni život, laička društva i pokreti: karizmatičan znak

11. Đakoni i prezbiteri u sinodalnoj Crkvi

12. Biskup u crkvenoj zajednici

13. Rimski biskup u Biskupskom zboru

TREĆI DIO – *TKATI POVEZNICE, IZGRAĐIVATI ZAJEDNICU*

14. Sinodalan pristup formaciji

15. Crkveno razlučivanje i otvorena pitanja

16. Za Crkvu koja sluša i prati

17. Poslanje u digitalnom okruženju

18. Participativna tijela

19. Grupiranja Crkava unutar zajedništva cijele Crkve

20. Biskupska sinoda i crkvene skupštine

NASTAVAK PUTA